

Ob grobu tiranovem.

Romanca.

Upognil zdaj si glavo, car,
Če nisi je doslej nikdar.
Ves svet je klečal pred teboj,
Ves svet široki bil je tvoj.
Oj car, oj car, pa zapovej
Naj bela smrt beži naprej!
Že krsta iztesana je,
Že postelj ti poslana je . . .
Oj to vam je vesel pokop,
Ves svet hiti pred carjev grob.
A ko ga polože v zemljo,
Oko nobeno ni mokró.
Oko nobeno ni moko,
Srce nobeno ni težko.
Kdo pač bi se po njem solzil,
Ki toliko je zla rodil? . . .
Med ljudstvom patrijarh stoji,
Veselo vzdihne, govori:
»Oj hvala, hvala ti, Gospod,
Da osvobodil svoj si rod!
Dovolj je v solzah vzdihoval,
Trpljenja pač dovolj prestal!
Še sluga Tvoj je dal glavo,
Če hotel je tiran tako.

Jaz begal sem okrog pregnan,
Pregnan, povsod zaničevan.

Pa ti poslal si belo smrt,
Tiran mogočni v prah je strt.

Spet dal si meni svetlo čast,
Spet dal si meni vso oblast.

Zatorej hvala ti, Gospod,
Da osvobodil svoj si rod!«

Med ljudstvom knez visok stoji
In patrijarhu govori:

»Oj patrijarh, nikar, nikar,
Vladanje pač ni tvoja stvar!

Dovolj je roki tvoji križ,
Zakaj po žezlu hrepeniš? . . .

O čuvaj sivo si glavó,
Na pot ne hodi mi drznó!«

Ob knezovih besedah teh
Vsem divja strast vzplamti v očeh.

Še tristo knezov tam stoji,
Po žezlu vsaki hrepeni.

Po žezlu vsaki hrepeni,
Že v roki vsaki meč drži.

Ne nague še se beli dan,
Pa zadivja že boj strašan . . .

Veselo, kakor še nikdar,
Smehlja se v krsti — mrtvi car.

Trošan.

Elegija.

Gospici J. J.

Kje bivaš zdaj, ti deva ljubezniva,
 O koji rada duša moja sniva?
 Kakó lepó pač tiste dni je bilo,
 Ko glas je tvoj uhó mi željno pilo,
 Ko so slovenski glasi sladkomili
 Z milino svojo dušo mi pojili!
 V očeh ti gorel sveti žar ljubavi,
 Ko spev si pela vzvišen majki Slavi.
 Veselje kratko! Spet me že usoda
 Pehnila je od mojega naróda.
 Po tuji zemlji, daleč spet od doma
 Nesrečni pevec tvoj neznan ti roma ...
 Obrazi tuji, jezik tuj, vse tuje,
 Črtí me vse in vse me zaničuje;
 Ne reče nihče mi besede zlate:
 »Pri nas počij si, semkaj sedi, brate!« ..
 Pod večer, ko tam daleč na obzorji
 Umira soluce mi v krasnem morji,
 Umikam čestokrat se v kraj samotni
 Izmed ljudij obupan in togoten.
 Tedaj mi v dušo pada bol neznosna,
 A lica mi bledijo solzorosna ...
 Kakó sem sám! Kakó otožnost gloje
 In dan in noč življenje temno moje;
 Kakó moré skrbí me nevesele,
 Kedár slovenske spomnim se dežele!
 V neslogi tam živijo bratje moji --

Kam spravijo prepiri jih in boji?
 A ti mi plakaš, domovina, mati!
 Kdo naj, kdo naj tolažbe sladke dá ti?
 Ve, hčerke krasne majke naše Slave,
 Ve, ve iz spanja dvigati mi glave!
 Poživi Bog vas, deve milooke,
 V zavezo sveto si podajte roke!
 Naprej srčno, navdušeno stopite,
 Oznanjevalke nam miró bodite!
 Za dragi dom vam srce bodi vneto,
 Kar naše je, to vsem vam hodi sveto!
 Slovenstva naj med vami duh zavlada,
 Vseh naših nád ve najmilejša nada!
 Po domovini moji križem deve spejte,
 Ljubezni, sloge seme sveto sejte! ...
 So to li morda prazne zlate sanje?
 Sme-li srcé mi verovati vanje?
 Oh, da, oh, da! Ti deva ljubezniva,
 O koji vedno duša moja sniva --,
 Ti živ si up v dnu srca mi prižgala,
 S pogumom novim dušo mi navdala!
 Uzorov svetih srce vse kipí ti.
 V zanosu duša mláda se smejí ti ...
 Ljubezni domovinske v tebi tleče
 Preživi žar okrog ti iskre meče ...
 Podobnih tebi Bog nam daj stotine
 Krepostnih dev na srečo domovine!

Zamejski.

Nesreča.

Leno po planjavah
 Reka se vali mi,
 Poti vendar v morje
 Nikdar ne zgreši mi.

In nesreča čisto
 Prav počasi pride,
 V svesti si, da nikdar
 Žrtev ne uide.

Carmen.

Sama svoja.

Novela. Spisal Fr. G. Kosec.

(Dalje.)

Zopet je sedela nekega popoldne v svoji pisarnici otožna in pobita, ko je prišla k njej zala Francka.

»Jej, gospodična, ali ste doma? — Zunaj sije tako toplo pomladansko solnce, vse cvete — zvončki, trobentice, žafrani in . . . cele šope jih je doli ob potoku in ob cestnem logu! Vi pa tu sedite!«

»Ne ljubi se mi več; vse sem že obšla, — a sami mi postane tako . . . tako . . .«

»Jej, gospodična, saj sem vedela, da vam bo pri nas dolgčas! To gnezdo! — Tudi jaz sem hodila v šolo par let v Ljubljani, zato vem, kako je po mestih in kako tu! Nič družbe, to je! — Jej, gospodična, le potrpite še par dnij, potem se vrne iz Trsta Logarjev Pepe, jako prijazen in lep gospod!«

»Kdo je ta gospod?«

»Pol ure od našega trga, za tistim gozdičkom ima svojo pristavo . . . jej, gospodična, to vam je bogatin! — Štiri hlapce, pastirja, pet dekel pa kuharico, tri pare konj in menda dvajset glav goveje živine. Pa vender je jako prijazen gospod!«

»Ali prihaja semkaj?«

»Seve, seve . . . z njim je poštar velik prijatelj; kupčujeta združno. Vsaki dan bo pri nas . . . vesel gospod!«

»Ima-li soprogo?«

»Jej, gospodična, kako ste čudni! Ako bi že imel gospo, ali bi vam potem pripovedovala o njem?! — Seveda je nima, a išče jo! Velika, vitka, lepa in elegantna mora biti! — tako mi je že parkrat dejal. In glejte, gospodična, to bi bilo ravno za vas . . .«

»A prosim vas, gospica!«

Nevoljna je bila radi Franckinega vsiljivega govoričenja in nefinega hvalisanja.

»I, je-li to kaj hudega! — Kar je res, je res. Ti moj Bog! Že devet gospodičen pomnim, pa še nobena ni bila tako lepa in elegantna, kakor vi!«

»Žalite me, gospica!«

»Jej, gospodična, kako ste občutljivi! — Pa seveda mestni gospodje znajo lepše dvoriti . . .«

»Z nobenim gospodom še nisem toliko občevala, da bi si mi bil usodil dvoriti! Vedno sem bila doma, ali pa z očetom!«

»Torej niste . . .?! Jej, gospodična, to je pa celo čudo . . . dvajsetletno dekle mora imeti vendar že častilca! — Jaz sem ga imela že s šestnajstim, — ha, ha, ha!«

Surovo se je zasmejala, da sta ji žareli lici kakor dva paradiznika. Videvši pa, da se je obrnila Milka s temnim obrazom v stran, je dejala zopet sladko:

»Pa prosim, ne zamerite, da sem tako poredna in brbljava! Saj me menda že poznate! — Hotela sem vam samo malo preganjati našo puščobo. Sedaj pa moram zopet iti . . . ti posli kar postajajo, ako jim človek ne tiči vedno za hrbtom ter kriči nad njimi . . . ona se pa ne briga za nobeno drugo stvar kot za svoja paglavca!« —

Odhitela je, pa se za malo hipov zopet vrnila.

»Gospodična, ali hočete morda kako knjigo? Imam jih nekaj . . . nakupil jih je poštar, večinoma pa so mi jih pustile ekspeditorice in ekspeditorji . . . ali hočete?«

»Z veseljem!« —

Milka je bila prav vesela te Franckine ponudbe, in takoj je šla v Franckino sobo, ki je bila tik pisarnice.

Večina knjig, katere je imela Francka v velikem kovčegu brez reda, je bila Milki že znana . . . slovenski leposlovni listi, nekaj zbranih spisov, par nemških klasikov . . . vse to je že čitala! A če ni novega nič, se mora zadovoljiti človek s starim berilom. Že je izbrala Jurčičevega »Desetega brata«, ko ji je ponudila Francka debelo knjigo. Bila je nemška zbirka italijanskih novel, katere je spisal Giovanni Boccaccio, humanist iz 14. stoletja, po naročilu kraljice Ivane Neapoljske.

»Tega še nisem čitala, dasi mi je pisateljevo ime nekako znano . . . Boccaccio . . . aha! — sloviti italijanski pesnik . . . je-li lepo to delo?«

»Meni je prav zelo ugajalo.« — Francka se je pri tem pomenljivo smehljala, pa še pristavila: »Seveda za otroke ni, a za odrasle dame vsekakor!« —

Milka se je takoj opravila ter se šla šetat izven trga do bližnjega loga, ondi je sedla na porasten štor ter začela čitati.

Gori po bukovih in hrastovih vejah sta skakala in popevala dva ščinkovca, a iz tal je klilo nešteto pomladnih vonjajočih cvetec . . .

Milka pa je sedela sključena in čitala in čitala . . . Kmalu ni čula več veselega popevanja ptičev, niti čutila prijetnega vonja cvetic — — slepa in gluha je bila za vse krasote naravne. — Kri pa ji je silila v obraz, in čudno vznemirjeno ji je bilo srce.

VI.

To je bila noč! —

Jednajst je že odbilo, ko se je Milka razpravljala, da bi legla spat. — Sicer je bila sedaj tako mirna; sladek dremež ji je počasi objemal telo, glavica ji je postajala trudna, trepalnice so bile težke kakor svinec, in neko prijetno čustvo splošne slabosti je premagovalo vse njeno bitje. In tedaj je vselej vstala, pokleknila pred sohico sv. Device z malim Jezusom v naročju — drag spominek pokojne mame — ter molila svojo večerno molitev; potem je vsekdar priložila še nekaj očenašev in češčenharij za svojo preljubljeno rajnico, za bratca Vladka, pa tudi za svojega — papa . . .

Tako tiho je bilo zunaj na trških ulicah, tako mirno v njeni sobici. Pa tudi v njeni duši in v njenem srcu je vladala sladka, mirna tihota; saj je bila zadovoljna s seboj, in vest je imela lahko . . .

Legla je potem v svojo belo postelj, se pokrižala, sklenila roke na prsih, in vselej se je spomnila tiste ljubeznive otroške popevke, katero ji je pela včasih rajna mati, kadar jo je položila v postelj, z nežnim, slabim glaskom:

»Pojmo spat,
Bog je zlat,
Pojmo gledat,
Kaj Marija dela . . .«

In potem je zaspala naglo; ni se prebudila celo noč prav do jutra. Tudi sanj ni poznala, saj je bila vedno zdrava, in njenega srca ni vznemirjal noben duševni vihar. —

A nocoj! —

Tako težko, z nekakim strahom in sramom je pokleknila pred podobo prečiste Device, da bi molila, pa ni mogla. Vsa je bila zmešana, vznemirjena; kri ji je plula razburkano po žilah, in neke čudne, nove slike so se ji vedno in vedno vsiljevale. —

Planila je pokonci, upihnila luč ter se vrgla na postelj. Vse je gorelo po njej. Mižala je, a vender se ji je zdelo, da vidi vse one plemiče, vojnike, redovnike, kupce, kmete . . . vse tiste drzne, zvite in podle junake Boccaccijeve, kako goljufajo drug drugega, in kako prihajajo zvijačno in lažnjivo k lepim ženam, kako jih varajo in se jim vender-le laskajo.

Oh, ti prizori, te slike! —

Glavo si zakoplje med pernice, da jih ne bi videla, da bi ubežala tem zapeljivim obrazom, ki jo zasledujejo, vabijo med-se ter ji šepetajo na njeno uho lepe, toda grešne besede . . . Skuša zaspati — oh, zaspati! — Polnoč je že odbilo. Zaman. —

Prične moliti, a hipoma, niti ne ve, kdaj, ji zamre molitev, in zopet gleda jasno one slike, one osebe Boccaccijeve . . . Poskuša šteti do sto — recituje naštevanko, — zaman!

Nato pa se domisli Franckinih besed: »Dvajsetletno dekle mora imeti častilca . . . jaz sem ga imela že s šestnajstim!« — —

Zdi se ji, da čuje še vedno tisti surovi smeh, ki je razkrival vso poltnost one ženske s tistim drznim pogledom in smelimi dovtipi.

Častilec! — Milka ga ni poznala. Vso svojo ljubezen je početkom posvetila materi, potem pa očetu, katerega je ljubila z vsemi svojimi čutili, iz vse svoje duše. Nikoli ni bila toliko v družbi tujega moškega, da bi bil mogel vsaj malo vtiska napraviti na njeno srce. Ne, to ji je bilo novo, neznano! — Vsekakor ji je mimogrede ugajal ta ali oni gospod z navihanimi brkami, svetlimi očmi, ponosne hoje. Toda ko ji je izginil izpred očíj, ji je izginil tudi iz mislij! — da se bo kdaj možila, tudi na to ni mislila bolj natančno, kakor na to, da bo kdaj postala stara.

Stroga materina odgoja, pazno očetovo oko je zabranilo do nje dohod vsakemu prezgodnjemu čustvovanju in nepristojnemu razmišljanju. Vsaka govorica v njeni družbi je bila previdna; oče je pozorno pazil, kam jo pelje, s kom jo seznanj, in kaj ji da v roke. —

Častilec! — da bi jo ljubil, snubil, da bi jo objemal in poljubljal, pa se z njo poročil? — To bi bilo krasno! — A če bi bil tak, kakršni so oni junaki Boccaccijevi . . . oh, ne, ne — pfuj, pfuj! — Pa saj bi bil njen častilec boljši, poštenejši! — Ah, ni možno . . . saj

je čitala v oni knjigi, da so vsi moški tako podli, tako nepošteni in sebični, da se le hlinijo, da so igralci, hinavci, pobeljeni grobovi! —

Pa vender so se že pomožile tri njene prijateljice, in vse tri so srečne, vesele! Še vedno ljubijo svoje može, dve celo tudi že svojega otročička . . . torej ni vse varka in podlost! —

Počasi in zamolklo prične biti ura na zvoniku pri sv. Pankraciju — jedna je.

Že tako pozno? — Tedaj se ji zazdi, da sliši pod seboj, baš v pisarnici, nekak ropot. Mari tatovi?! — Zdi se ji, da je zaklenila obe blagajnici, toda vender gotovo ne ve več.

Odločno plane iz postelje, si ogrne plašč, prižge, tresoč se po vseh udih, svečo ter hiti bosa dol. Zavpila bo, ako je njena bojazen resnica, saj poštar spi konci hodnika, in pomagal bo. — Ko pa pride do pisarnice, jo obide strašna groza in strah — ako jo napadejo tatovi!? — —

Zakričati hoče; tu se odpro duri tik poštne sobe, in izza njih stopi — poštar. —

Kakor okamenela sta obstala oba; poštarja so izpreletavale vse barve, Milka pa od osuplosti ni mogla ziniti niti besedice.

»Gospica, kako ste prišli vi semkaj ob tej uri!?!« — je izpregovoril končno poštar jecljaje.

»Čula sem spodaj nekak šum, in bala sem se, da so vlomili tatovi v poštne blagajnici!«

»A tako! — Jaz sem pa šel poklicat Francko — ženi je nekaj slabo!« —

Videlo se mu je na licu, da laže, in Milka je uganila takoj vzrok gospodarjeve preplašenosti in srama. — Zavila se je še tesneje v svoj plašč in brez odgovora stekla zopet v svojo sobo . . .

Šele proti jutru je silno utrujena nekoliko zadremala.

VII.

Še tistega dne je pisala Milka poštnemu višjemu komisarju, da prosi nujno, naj ji nakloni kako drugo mesto. Šele čez deset dnij pa je dobila rezek, lakonski odgovor, češ, da si kot novinka nikakor ne sme izbirati vsaki mesec novega mesta; v T. da je služba lahka, razmere so ondi tudi za njene potrebščine jako ugodne, okolica zdrava, ljudje pohlevni — kaj si želi boljšega?! Saj je bila tako protežirana ter brzo nameščena kot profesorjeva hči. —

Torej mora ostati, če noče domov, kjer se ji bodeta rogala oče in — Pavla!

Ostala je užaljena, razkačena. Z nikomer ni občevala, ampak tičala zaklenjena v svoji sobici, ali pa pohajala po trški okolici. Obedovala je od onega ponočnega dogodka vedno sama; družba poštarjeva in Franckina se ji je gabila. Tudi knjig si ni izposojala več. —

Nekega jutra, ko je že sedela v svoji pisarnici, začuje silno Franckino vikanje, zatem nekake udarce, takoj nato pa kričanje deklino.

V kuhinji se je vnel hud boj. Majhna, debeluhasta dekla se je zaganjala v Francko, hoteč jo bítí in praskati; toda visokostasna Francka je bila močnejša in urnejša. Dekla je bila v hipu potlačena k tlom, kjer jo je Francka pretepala, ji potegnila robec raz kuštravo glavo in jo vlekla za lase. Pri tem sta obe kričali in vpili na vse pretege.

»Francka, pusti jo — Francka!« se je oglasila gospa, prihitevši iz sobe bleda in tresoč se po vsem životu. Pristopila je in zaman poskušala odriniti sestro od ubožice dekle.

»Pusti rajša ti mene . . . pretepsti jo moram, da bo pomnila! — Na, na . . . pa še jedno! Ne da bi delala, zabava se s hlapci . . . na, na . . .!

In zopet je deževalo udarcev. Tedaj pa je planila Milka, ki je dotlej stala med vrati pisarnice in preplašena zrla ta zoperni prizor, med borilki in zavpila: »Gospica, stojte, ali pa naznanim žandarmeriji ves ta škandal!« In s krepko desnico je porinila Francko v stran.

Kar obstala je Francka nad toliko odločnostjo in močjo Milkino; široko je odprla oči ter hropela: »Da, po žandarme, po žandarme!« — Očitno pa ni vedela, kaj govori, preveč je bila razburjena.

Dekla je zbežala v svojo sobo, za njo pa je hitela gospa, jokajoč in jecljaje proseč: »Neža, Neža, tiho bodi, tiho . . . prosim te!«

»Plaćajte me — pa grem!« —

Neža je začela glasno plakati. — »Tožila jo bom, pa vse povem, kako počne . . . kakšna revica ste radi sestre! Oh!« — Krčevito je ihtela pri teh besedah.

»Tiho, Neža, tiho! — Plačam ti, podarim ti še, kolikor hočeš . . . samo tiho bodi radi sramote!«

Vrata so se zaprla za njima, in tudi Milka je zopet sedla za pisarniško mizo. Nepopisno je bila razburjena. V taki hiši si mora služiti kruh ona, ki je bila vajena le plemenitih, omikanih ljudij! — O, da bi mogla proč iz te Sodome! A obsojena in kakor zakleta je na to mesto. — Domov, domov! — je klicalo vse po njej, kjer te sprejme ljubeči oče z razprostrtimi rokami, kjer ne boš slišala in videla

tako sramotnih prizorov! — Zaman. Ponos njen in ljubosumno sovraštvo do Pavle sta premagala vse pomisleke.

S solznimi očmi je hitela pisati, da bi mogla čim preje iz te hiše v naravo, kjer se vsaj nekoliko potolaži in umiri.

»Klanjam se, gospica!«

Sonoren moški glas ji je zadonel na uho, in ko se je osupla ozrla, je videla vitkega gospodiča elegantne zunanosti in prikupljivega obraza.

»Josip Logar, bivši jurist, sedaj veleposestnik. — A kaj vidim, gospica, plakate?!« —

Sram jo je bilo, in v vidni zadregi si je brisala oči.

»Kdo ne bi plakal, ko zaide med take divjake in nesramneže!«

Logar je osupnil radi teh krepkih izrazov.

»A tako!? — Torej tudi vi že poznate razmere? — Hm, pa zato se ni treba v am toliko žalostiti. Ignorujte!«

»Ko bi le mogla! — Sama, brez tovarišice sem v tem pustem gnezdu; pa še take prizore gledati in poslušati!«

»Razumem. Večina upraviteljic je šla tudi baš radi tega proč. — A čujte, gospica! Tudi jaz nimam omikanega človeka, s katerim bi mogel občevati in se v prostih urah zabavati; kaj ko bi se midva spoprijateljila?«

Osuplo je pogledala Milka mladega Logarja, ki je kramljal z njo precej tako domače ter ji stavil že v prvi minuti tako drzne predloge.

»Gospica, poznavam se tako že dolgo!«

»Midva? — Ne spominjam se.«

»Ko je živela še vaša rajna gospa mama, ste odprli čestokrat tisto umetno ključnico pri durih dijaku, ki je prinašal gospodu papa šolske zvezke — to sem bil jaz.«

»Ah, sedaj sem vas spoznala. Dolgo je že tega.«

»Tedaj sem bil še abiturijent; potem sem študiral na Dunaju dve leti pravo, a po očetovi smrti sem moral prevzeti z materjo gospodarstvo. Sedaj sem že drugo leto doma.«

»Imate-li kako sestro?«

»Žal, da ne, sam sem. Samo mati še živi, dvainšestdeset let je že stara. Vesela bo, če vas bom smel predstaviti ji kot hčerko svojega najljubšega učitelja.«

Preprosto in odkritosrčno govorjenje Logarjevo je izredno ugajalo Milki. Takoj se je spomnila Franckinih besed: »Jej, gospodična, lep in bogat, pa vendar prav prijazen gospod!« — In res je bil lep! Tisti črni, bujni kodri so mu tako dražestno krožili čelo, in mali, drzno na-

vihani brki pod nekoliko vpognjenim nosom so mu pristajali tako krasno.

»Čujte, gospica!« je začel zopet živahno. »Skončajte svoje pisarije; jaz stopim ta čas h gospodu poštarju radi neke pogodbe, potem se pa popeljete kar precej z menoj. — Da?«

»Gospoda poštarja ni doma, samo gospa in gospica Francka.«

»Da je le Francka, ona je tako glava! — Torej požurite se, gospica!«

Lahkih korakov je odhitel; Milka pa je bila vesela, da se je vender-le našel človek, s katerim bo mogla govoriti in občevati.

Kmalu potem sta sedela v odprti kočiji, pred katero je bil vprežen vitek, drobnonog vranec.

»Rrrr . . .!« je dejal Logar, in vranec je zletel kot lastovka, da se je iskriilo pod njegovimi kopiti grudasto kamenje tistega trga ter so leteli ljudje iz hiš na ulico.

»Ali jih vidite, kako zijajo! Jutri bo že celi T. vedel, da sva se peljala skupaj; pojutrišnjem bodo pa že celo govorili, da sva zaročena! Ha, ha!« —

Logarjevo posestvo je bila dvonadstropna obširna hiša, čeden in zračen hlev, za konje posebej in za govedo posebej, skedenj, kolnica in drvarnica; za hišo pa je bil velikanski sadni vrt.

Sredi prostornega dvorišča je stala košata lipa, pod njo okrogla miza in štirje stoli.

Ko sta se pripeljala Milka in Josip, je sedela pod lipo napol kmetiško oblečena, nenavadno debela starka kot sneg belih las, nje lica pa so bila zdravo rdeča.

»Mati, pripeljal sem vam gospico Milko, hčerko gospoda profesorja Resnika, katerega dobro poznate!« — s temi besedami jo je predstavil starki.

»Oh, ali res, ali res? — To je lepo! — Prosim, sedite, gospodična! — Ko je hodil še Pepe v latinsko šolo, sem ga večkrat prišla priporočat gospodu papa. Ali so zdravi?«

»Da, hvala, mati!«

»In kako ste lepi in veliki, gospodična! — A kje si jih vender dobil, Pepe?«

»Gospica je ekspeditorica v T. že skoro mesec dnij. Sinoči, ko sem se vrnil iz Trsta, sem zvedel šele za-njo, in danes sem vam jo že pripeljal. — Dolgečas ji je!«

»Družbe nimam nobene prave, dela tudi ni toliko, tako da mi je včasih res . . .«

»Oh, gospodična, pa tista hiša! — Sramota za ves okraj! Pa kaj, ko je sam župan! Bogat je, povsod ima polno prijateljev in dolžnikov . . . dela kar hoče! — Veste, gospodična, vsaki dan morate priti k nam . . . tu-le ali pa v vrtni lopi bova sedeli, pa kramljali . . .

»Kaj, mene pa kar odrivate!?« se je pošalil Logar.

»Oh, saj res! — Ti boš pa . . . no kaj? — Ali igrate klavir, gospodična?« —

»Seveda, mati . . . ali ga imate? Moj Bog, to je krasno! Prav pogosto vas posetim.« —

In res je bila Milka od onega dne skoro vedno pri Logarjevih. Pepe je prišel vsaki dan k poštarju radi kupčije z lesom, vračajoč se pa je jemal s seboj na voz Milko.

Stara Logarica je bila zgovorna in prijazna žena, ki je mnogo vedela in marsikaj že doživela, tako da jo je poslušala Milka vedno z zanimanjem. — Kadar pa je bil prost Pepe, sta šla z Milko v hišo h glasovirju, kjer sta igrala in pela.

Ljubeznivo in preprosto občevanje Logarjevih je Milki ugajalo tako zelo, da je pozabila skoro popolnoma razmere pri poštarjevih. — In ko jo je preprijazno vabil oče nazaj domov, misleč, da se je že vender naveličala in utrudila svoje službe, mu je odpisala ponosno:

»Želim Ti, da bi bil v svojem zakonu ravno tako stanovito zadovoljen in srečen, kakor sem jaz s svojim stanom! Vrnila pa se ne bom nikdar več, da veš, papa!« —

(Dalje prihodnjič.)

Strelec.

Bog Amor, ta predrzni duh,
Z glavico polno praznih muh,
Še v mirnem spanju me zalotil,
Še v tihih sanjah me je motil.

Pred mano z lokom v roci stal
In rogal se in se smehljajal,
Smehljaje silni lok je dvignil
In meril je s pušičo v mé,
Naravnost meril mi v srcé —

In kot bi mignil,
Izproži se usodni strel —
Naravnost me v srcé zadel! . . .

Ko zopet danes gledam te
Prekrasno, vitko mi dekle,
Ko zrem v okó ti žarko vneto,
Ko ves zamaknen gledam vanj,
Tako je spomnim svojih sanj —
Saj mi je srce res zadeto!

Erazem.

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

42. Dr. Aldobrand Jakob Košak.¹⁾

Njegovi stariši so bili: Matija Košak, vožar, in Marija Lucija Blenkova v Celju, kjer se je porodil 15. julija 1759. l. Šolal se je v Celju in na graškem liceju, kjer je vse izpite prebil z izvrstnim uspehom. Na dunajskem vseučilišču je postal doktor pravoslovja in se nastanil kot dvorni in sodni advokat v Gradcu. Tu je tudi umrl l. 1813. Objavil je sledeči deli:

1.) Das österreichische Wechselrecht in einer theoretischen und praktischen Abhandlung in zwei Theilen. Gratz 1792. Ferstl; druga izdaja: Gratz 1804; tretja izdaja: Gratz 1805. To Košakovo znamenito delo je prevel na italijanski jezik l. 1816. Frančišek de Calderoni ter je naslovil: Il diritto austriaco di Cambio. Trento 1816. 8°).

2.) Systematisches Handbuch über die adeligen Richteramtstaxen, das Mortuar, die Erbsteuer und das Abfahrtgeld in den österreichischen, deutschen, böhmischen und gallizischen Erblanden. Nebst einer Abhandlung von den Landesgiebigkeiten und Leistungen in den Herzogthümern Steyermark, Kärnthen und Krain. Graz 1807 bei A. Tusch.

43. Andrej Mešutar²⁾

se je narodil 17. listopada 1791. l. v Selu ljubljanske predmestne župnije Svetega Petra ubožnim roditeljem. Ko je Andrej nekoliko odrasel, ga je poslal oče v Ljubljano. Tu je dovršil latinske šole ter se bavil s posebno marljivostjo z učenjem francoskega jezika. Andrej je bil mladenič redkih naravnih sposobnostij. Ko je vstopil v semenišče, da bi se posvetil po želji svoje pobožne mamice duhovskemu stanu, so takoj spoznali njegovo nadarjenost. V letih 1812. in 1813. v dobi francoskega vladanja na Kranjskem so pozvali mladega Andreja iz semenišča v škofovsko pisarnico, kjer je slovenil in nemčil francoske ukaze tedanjega francoskega poveljnika. Tu mu je bila dana prilika, da je mnogo občeval s strogim škofom Antonom Kavčičem, ki je visoko

¹⁾ Orožen. Celska kronika. V Celi 1854. — Steiermärkische Zeitschrift. Grätz 1842. 2. Heft. — Wurzbach: Biogr. Lexicon, 13. Theil. — Der Aufmerksame, Grazer Unterhaltungsblatt 1839. Nr. 85.

²⁾ Wiener Zeitung 1865. št. 282. in 289. — Wurzbach. Biogr. Lexicon, 17. Theil.

cenil Andrejevo značajnost, jekleno marljivost in natančnost; zatorej je bil tudi že konec 1813. l. imenovan za kateheta ljubljanske glavne normalne šole, še predno je bil posvečen za duhovnika. L. 1814., dasi še ni imel za mašnika potrebne starosti, je bil za mašnika posvečen. L. 1817. postane ravnatelj imenovanemu zavodu in profesor katehetike in vzgojeslovja v semenišču.

Vzpričo njegove izvrstne pedagogiške naobraženosti ga pokličejo l. 1825. za generalnega šolskega nadzornika tržaške škofije v Trst. L. 1830. postane gubernijalni svetnik ter duhovni in šolski poročevalec tržaške vlade; a že l. 1835. pozovejo Mešutarja v ministerstvo na Dunaj, kjer je postal dvorni svetnik in sekcijski načelnik v ministerstvu za pouk in bogočastje. L. 1860., ko je doslužil 46 let, je prosil, da ga umirovijo. Značaj, vrline in ogromne zasluge na polju pouka in vzgoje so Mešutarja privedle do izredno visokih častij. L. 1836. je postal častni prošt argadnerski, l. 1850. mu je podelil cesar visoki red Svetega Štefana, in l. 1853. je postal škof Sardaciski; vrhu tega so ga imenovala mnoga vseučilišča za častnega doktorja in množica učenih društev za svojega člana. Te Mešutarju podeljene časti so tem večje vrednosti, ker se Mešutar v svoji skromnosti nikdar ni potegoval za taka izredna odlikovanja; preznačajan je bil in le navdušen za vse, kar je vzvišeno in plemenito. Na glasu je bil zaradi korenitega znanja tujih jezikov. Poleg materinščine, katere ni nikdar zatajeval, je znal štiri moderne jezike: nemški, laški, francoski in angleški. Latinskemu in grškemu jeziku je bil več, kakor malokdo. Neutrudno je deloval v svojem poklicu. Zarana, po zimi ob 6., poleti ob 5. uri, si ga že našel v delavnici za pisalno mizo, kjer je ostal večinoma do pozne noči. Posvetil je pouku vse svoje moči. Kar je pisal, je bilo stvarno, razumno; vsako besedo je bistro razmislil, predno jo je pritisnil na popir, in je sploh presojal stvari trezno in mirno. Bil je svobodomiseln, in ostro je obsojal nestrpnost in celotizem. Dovoljeno mi bodi, da tu navedem značilne črtice, ki mu jih je posvetil njegov dunajski nekrologist: »Die Makellosigkeit seines Charakters, seine stets bewiesene Mässigung, die Ruhe und Unbefangenheit seines Urtheils mag aus dem Umstande entnommen werden, dass auch in den Zeiten der heftigsten Aufregung weder die Ultramontanen noch die Liberalen jemals ihn verdächtigten, obwohl er weder zu den einen, noch zu den andern gehörte. Man fand an ihm nichts sonderbar, als sein consequentes Abweisen jedes äusseren Prunkes und sein bescheidenes, fast schüchternes Auftreten, sein gänzlich Fernhalten von der Gesellschaft, in welcher er vermöge seines

Amtes und seiner Auszeichnungen eine hervorragende Stellung einzunehmen berufen war. Seine persönlichen Freunde wussten aber, dass diese Haltung ganz seinen Bedürfnissen entsprach, sich nur mit ernstesten Dingen zu beschäftigen. Schriftstellerisch hat M. nicht gewirkt, aber in seinen amtlichen Referaten stecken ganze Werke, nicht bürokratischer Rechthaberei und langweiliger inhaltleerer Excurse amtlicher Schreibseligkeit, sondern echter Staatsweisheit und eines gediegenen Humanismus.♦

Mešutar je bil velikodušen dobronik ubožcem; mnogo dijakov iz Kranjske je podpiral. Dasi je živel najskromnejše in dobival veliko plačo, je umrl vendar docela ubog v Badnu pri Dunaju 17. listopada l. 1865. Ostavil ni družega, nego dragoceno knjižnico, ki pa se je porazgubila.

44. Jožef Balant, ¹⁾

sin gorenjskega kmeta Jožefa Balanta in Barbare rojene Fisterjeve, je bil porojen dne 28. meseca prosinca 1763. l. v Novi vasi pri Radovljici. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju. Nekaj časa se je bavil z zdravilstvom, vendar se je kmalu odločil za duhovski stan ter vstopil v graško semenišče. Dne 15. meseca listopada 1789. l. je pel novo mašo in zatem odšel na višjo duhovsko vzgojevalnico »Avgustinej« na Dunaj. Povrnivši se z Dunaja v domovino, je kaplanoval v Kresnicah in Velikih Laščah. Toda kmalu so poklicali izredno izobraženega kaplana za kateheta normalne glavne šole v Ljubljano. L. 1798. je postal profesor moralne in pastoralne teologije, l. 1805. pa kanonik in nadzornik ljubljanskih šol. Za francoske vlade na Kranjskem je bil »Regent des écoles« ter je poučeval zajedno s prijateljem Matevžem Ravnikarjem na ljubljanski bogoslovnici. Po odhodu Francozov so ga imenovali l. 1815. za gubernijalnega svetnika tržaške vlade; a že l. 1816. se je povrnil v istem dostojanstvu v Ljubljano.

Dne 8. meseca sušca l. 1818. ga je imenoval cesar Francišek I. za goriškega škofa. L. 1832., ko je papež Pij VIII. škofovsko stolico goriško povzdignil v nadškofijo, mu je dne 6. meseca prosinca l. 1832. v stolni cerkvi goriški videmski škof svečano podelil nadškofovski palij.

Balant je bil na glasu kot velik dobronik ubožcem ter kot pravi vzor apostolskega škofa; vzorno je bilo tudi njegovo zasebno življenje. Umrl je dne 11. vel. travna 1834. l. v Gorici, kjer ga je mili mu prijatelj tržaški škof Matej Ravnikar na pokopališču v škofovski grobnico pokopal.

¹⁾ Carniolia 1837./38. I. Jahrgang.

45. Anton Gogola pl. Leesthal,¹⁾

porojen okolo l. 1780. v Lescah na Gorenjskem, je bil polubrat goriškega škofa Balanta, kateri je po očetovski skrbel za Antona in ga vzgojil. L. 1808. je bil okrajni komisar v Hensbergu. Ko so pa Francozi kranjsko deželo poplavili, je odložil junaški mož pero in si pripasal meč, vstopivši med avstrijske domobrnce. Kot stotnik na čelu svoje kompanije se je hrabro s Francozi bojeval. Ko je nastal mir, je bil zopet uradnik in je služboval v Ljubljani, Celovcu, Rovinju in naposled v Trstu. Gogola je bil strog, a pravičen in jako nadarjen uradnik. Dasi kmetiškega rodu, se je sukaj kaj rad v aristokraških krogih, iz katerih si je tudi svoji ženi izvolil. Prva žena je bila celo iz knežje rodovine Porcia, in ko mu je ta umrla, se je oženil v drugič z baroneso Kulmerjevo. Umrl je dne 11. meseca vinotoka 1841. l. kot predsednik c. k. mestnega in deželnega sodišča tržaškega, zapustivši mnogo otrok. Tržačani so mu priredili veličasten pogreb.

46. Andrej Novatin.²⁾

Njegovi predniki so prišli iz spodnjega Štajerskega v Gradec in se tukaj nastanili. Andrej je bil rojen l. 1765. v Gradcu. Umrl je l. 1797. na Dunaju. Izšolal se je za kiparja in kolajnarja na dunajski akademiji umetnostij. Dne 4. meseca vinotoka l. 1792. je prejel za Minervin kip zlato kolajno. Pozneje je dobil še dve častni darili. Na Dunaju je imel sam svojo delavnico, in ker je bil na glasu kot izvrsten kipar, je dobival mnogo naročil. Žal, da je umrl že v 32. letu dobe svoje.

47. Ignacij Novatin,²⁾

brat Andrejev, porojen l. 1777. v Gradcu, je bil tudi kolajnar in je umrl l. 1840. Od njegovih kolajn so se ohranile: Minerva, Polyhymnia in Diogen v sodu.

48. Henrik Novatin,²⁾

Ignacijev sin, porojen l. 1813., je bil jeklorezec. Umrl je dne 20. meseca sušca l. 1867. Znamenita so ta-le njegova dela: Plesalka, Dijana z Amorjem, geniji s ščitom, Dijana in Aktajon, vsi vrezani v med, in skakajoči jelen, vrezan v jeklo.

49. Jožef Mikolič,³⁾

Ljubljčan, častni kanonik, generalni vikarij in naposled škof Grenoblejski (Gratianopolitanus), je bil dne 31. vel. srpana l. 1790. posvečen

¹⁾ Carniolia. 1841. IV. Jahrgang.

²⁾ Wastler: Steirisches Künstlerlexicon.

³⁾ Mittheilungen des hist. V. für Krain 1852.

za pomožnega škofa ljubljanskemu škofu Mihaelu baronu Brigidu. Umrli je dne 4. meseca grudna l. 1798. in je na pokopališču svetega Krištofa pokopan.

50. Dr. Andrej Bratasevič,¹⁾

zdravnik, porojen v Vipavi, je objavil: De expositione tentaminum ac observatorum, circa remedia morbosque varios versantium. (Viennae 1779. 8°.)

51. Jernej Lavrič,¹⁾

porojen v Trebnjem, magister modroslovja v Gradcu, je izdal s sodelovanjem Ignacija Novaka, modroslovca v Gradcu, to-le delo: »Laybachs Jubelfest am 18., 19. und 20. Weinmonats 1789 über die von Sr. Excellenz dem Herrn Feldmarschall und obersten Befehlshaber der k. k. Armee, Landstand des Herzogthums Krain, Gideon Freiherr von Laudon, am 7. nämlichen Monats und Jahres bewirkte Eroberung Belgrads. (Laybach. Ignatz Aloys Edl. v. Kleinmayr. 1789. 4°.*)

Potresi na Kranjskem in Primorskem.

Spisal Ferd. Seidl.

(Dalje.)

Omenja se potem močen potres v Ljubljani z dne 17. novembra l. 1575. in zopet na veliko nedeljo l. 1590. ter dne 18. majnika istega leta, tako tudi l. 1621. Naslednje leto, dne 5. majnika, je hud sunek vrgel križ z jezuviške cerkve ljubljanske, prevrnil mnogo dimnikov in zlasti poškodoval deželno hišo (zasebnih hiš kronisti ne omenjajo, kakor je videti). Skoro po vsej Nemčiji se je zatreslo. Porušilo se je mnogo hiš in jedna cerkev na Dunaju, in sesula polovica Kaniže.

Hud potres je bil na Kranjskem l. 1625., in za njim je prišla po Dolenjskem kuga. Naslednje leto, dne 7. jan., so zopet začutili potres v Ljubljani. V letu 1628. pa je krško mesto hudo trpelo. Cerkveni zvonovi v Leskovcu so sami zazvonili, porušilo se je mnogo gradov, cerkva in drugih poslopij. (Črta B, 12?). Pet četrletij so se ponavljali sunki. L. 1632. se je grozni dogodek za Krško zopet povrnil; treslo se je neprenehoma jeden dan in jedno noč.

¹⁾ P. Marc. Bibl. Garnioliae.

Zopet so vznemirjali vso Kranjsko sunki l. 1634. in sicer tri tedne, močno in večkrat tudi l. 1640. ter 1643., Ljubljano l. 1641. in 1669., več delov Kranjske pa l. 1670. L. 1684., dne 21. oktobra, je Ljubljano tako zazibalo, da je padlo mnogo dimnikov. Poročila so preskromna, da bi utegnili spoznati črte, ob kojih se je zatreslo. V letih 1645. in 1646. so potresi obiskali Karlovec in ga porušili.

Vnovič se je oglasil podzemski demon po vsej Kranjski, toda ne povsod jednako, l. 1689., dne 10. marcija. Najsilovitejše je pustošil ob Temenici na Dolenjskem (torej ob črti A, 6. našega pregleda). Razvalil je mnogo cerkva popolnoma, prevrnil nekaj stolpov, in tudi po nekaterih gradovih je bilo mnogo škode. Nekaj dnij se je še treslo, a ne več toliko.

Dne 4. decembra 1690. l. ob $\frac{3}{4}$ uri popoldne je zadelo Celovec. Prav čvrstemu prvemu sunku jih je v jedni uri sledilo še 20; jeden izmed njih je bil skoro tako krepek kot prvi. Ob 8. uri je tretjokrat močno zavalovalo; ali še več kot dva meseca so rahlejši zazibi vznemirjali ljudi. Glavni potres se je začutil po vsem Koroškem. V Celovcu je mnogo hiš in cerkva zelo poškodovalo; župno cerkev sv. Egidija so morali podreti. Mnogo dimnikov je padlo, železne vezi v zidovih je raztrgalo. Mnogi ljudje, zlasti gosposki, so zapustili mesto ter do pomladi bivali po lesenih kočah. V Beljaku je porušilo večino hiš, ostale pa so se prepočile. Po cestah se je komaj moglo hoditi, ker so bile polne groblja in hiše s stebri podprte. Stolp župnijske cerkve, ki je bil po potresu z leta 1348. iz rezanega kamena zopet postavljen, je vrgel svojo gornjo polovico na sosednje hiše, in pri tej priči je kakih 30 ljudi ubilo. — Od leta 1348. je bil ta potres najhujši na Koroškem, vso deželo je močno zadel; mnogo manje se je čutil po Kranjskem, razdeval pa je po Štajerskem. Celo v Benetkah je metal dimnike. Ob enem se je sprožil na Dunaju potres, ki je stolp cerkve sv. Štefana in več hiš poškodoval, in celo daleč onostran Alp na severozapadno stran se je razširilo nejednakotežje. Nastalo je istega dne 4. decembra na Bavarskem tja do Kolonije in na Saksonskem valovanje zemlje, ki pa ni povzročilo škode. Katastrofo na Koroškem je zakrivila ponajveč potresna črta Beljak-Celovec-Velikovec.

Še so se ponavljali dodatni sunki, kar nastane dne 19. februarja l. 1691. zopet obsežen potres, ki pa ni naredil posebne škode. Zamajal je po Ljubljani (strop Št. Jakobske cerkve je hudo razpočil), po Karlovcu (torej morebiti ob črti A, 4.), po Benetkah, pa tudi ob Renu, Nekarju in Menu. Osem dnij potem se je v Ljubljani ponovil.

Še jedenkrat v tem stoletju so čutili potrese po vsem Kranjskem, l. 1699. Izhajali so menda od južnovzhodne meje; kajti v Sveticah med Karlovcem in Metliko so povzročili mnogo škode.

Grozoviti paroksizem lizbonski z dne 1. nov. l. 1755. menda ni segel do naših krajev.

Leta 1776., dne 10. julija, je zopet močno zatrepetala črta B, 1. ob Talijamentu in porušila na Frijulskem mnogo hiš. V Trstu, v Benetkah in v Ljubljani so začutili sunke.

Iz osemnajstega stoletja sta sicer znana le dva močna potresa na Kranjskem, l. 1784. in l. 1786. O jednom se poroča s Koroškega l. 1767., o treh iz Hrvaške. Po Goriškem pa so gotovo tudi začutili, ko je gonoben zazib v Tolmezzu na Frijulskem porušil dne 20. okt. l. 1788. nekaj hiš. Kronika omenja še dva potresa v Ljubljani l. 1750. in l. 1772.

V devetnajstem stoletju se je takoj spočetka (l. 1800., dne 6. nov.) naznanilo podzemeljsko delovanje s precej čvrstim stresom.

Dne 2. majnika l. 1819. so v Idriji začutili precej živahen sunek. Dne 24. istega meseca l. 1823. pa se je pojavil v Kostanjevici in v Št. Jerneju na Dolenjskem. Zazibale so se hiše, škode pa ni bilo. Videti je, da je vztrepetala črta B, 13.

Tako je tudi vznemiril čvrst zazib Višnjo goro dne 22. junija l. 1825. Valovanje je prišlo od severja; seglo menda ni daleč. Morebiti je bil samo vdorni potres, morebiti pa grudovni ob lomni črti, ki loči staro premogovno tvorbo od mlajšega trijadnega apnenca. Sploh so po Dolenjskem apnenčevi skladi na vse strani prelomljeni, premaknjeni in prekopicnjeni.

L. 1829. so prihajale vesti o stresih v novomeškem okraju. Prvikrat se je zazibalo dne 2. nov., zadnjikrat in sicer najčvrsteje pa dne 10. decembra.

Naslednje leto se je dne 8. marcija precej čutno zatreslo v Ljubljani. Dne 11. avgusta pa je krepko zavalovalo ob potresnici, ki gre preko Ljubelja. V Trziču so se zidovi prepočili, tako tudi v vasi Pod Ljubeljem; v Svečah in Borovljah so zazib dobro začutili, manj v Celovcu in Ljubljani. V jarkih ob Ljubelju so se odtrgale velike skale.

Ne dolgo potem, l. 1833., dne 20. nov., se je zopet vzbudil podzemeljski nemir ob Ljubelju in Košuti, in zatreslo se je po Trziču, Borovljah, Beli (Bad Vellach), pa tudi proti severju tja do Celovca in Št. Vida, naznanjajoč tod znova imenovano potresnico.

Že dne 11. jan. istega leta pa je bilo mnogo Ljubljančanov iz spanja preplašilo $2\frac{1}{2}$ sekunde trajajoče valovanje.

L. 1834. (dne?) je krepek vertikalni sunec v Postojini, pa tudi v Planini in Slavini opozoril na potresnico B, 10., ki drži tod od Trsta proti Ljubljani.

Z leta 1835. se omenja čuten stresljaj v Ljubljani. Tako tudi dne 29. junija 1836. l., ko je hiše dobro zazibalo.

L. 1838., dne 21. okt., so začutili Metličanje močen sunek z vihnim bučanjem.

Z dne 17. jan. l. 1840. se poroča o sunku iz Gorice, Trsta in Milana. Dne 27. avg. istega leta pa se je sprožil prav obsežen potres po Beneškem, po Primorskem, Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in Hrvaškem. V Ljubljani, Št. Ožboltu, Vačah, na Vranskem, v Železni Kaplji so se razpočili zidovi po nekaterih hišah, in v Kamniku je poškodovalo cerkev. Najkrepkeje se je pojavil stres v Ljubljani; tu je prevrnil nekaj dimnikov, odločil omet od zidov in nekaterim hišam prizadel močne pokotine. Ker ni dovolj poročil, je težko spoznati potresnice, ki so se pojavile. Najbrže so delovale črte: Železna Kaplja-Slovenji Gradec, Loka-Kamnik-Celje, in Loka-Vače ter Ljubljana-Ribnica, ali Ljubljana-Karlovec. Bilo je še nekaj slabejših sunkov meseca avgusta, septembra in decembra; na Kranjskem so se bolj začutili, kot na Koroškem.

L. 1845., dne 21. decembra, ob 9. uri 40 min. zvečer, se je zopet močno zatreslo v Ljubljani (zidovi so se razpočili, nad 50 dimnikov je popadalo, ljudje so zunaj hiš prečuli vso noč), v Zaplani pri Vrhniki, v Metliki, v Celju, v Rimskih toplicah (topli vrelec je prenehal izvirati), v Celovcu, Trstu in Benetkah. Podoba je, da sta delovali črti B, 9. in 10. ter A, 4.

L. 1850., dne 10. julija, je močno zazibalo Gorico, Trst in Videm, pa tudi Bled in Radovljico in še Celovec nekoliko. V Gorici sta bila isti dan še dva sunka. Jasno je torej, da se je pojavila vsa 130 kilometrov dolga črta B, 7., ki se sicer čitatelju vidi drzno potegnjena. — Dne 24. jul. potem je krepek zemeljski val oplašil Metliko.

Za l. 1852. nahajamo v Ljubljani zabeležena le dva rahla sunka.

L. 1855., dne 26. jan., se je zazibalo skoro po vsej Koroški in tudi še v Beli peči in v Ratečah na Gorenjskem, najkrepkeje ob črti Beljak-Sovodenj (Gmünd), a brez znatne škode.

L. 1856., dne 2. aprila, se je zemlja zganila zopet blizu Višnje gore in sicer v Stičini, v Hudem ter ondod.

Isto leto je bil v Ljubljani rahel potres dne 27. sept., precej krepek pa dne 9. novembra. Zidovi so pokali, nekaj dimnikov je padlo. Vender sunek ni imel iste moči, kot dne 21. decembra 1845. l.; razširil

pa se je do Trsta in Celovca, in drugi dan se je dosti slabše povrnil. Izhajal je torej iz obližja ljubljanskega. Zadnji dan l. 1856. so dvakrat začutili potres v Idriji in na Trati.

V večjem obsegu se je zemlja zganila dne 7. marcija l. 1857. V Ljubljani je bilo kakih pet sunkov; prvi najkrepkejši je trajal 15 do 20 sekund, povzročil je nekoliko razpok in odlučil nekaj ometa. Začutil se je potres v Rožeku na Koroškem, v Celju in Zagrebu, v Postojini, Planini, Reki, Trstu, Kopru, Benetkah, Padovi in na otoku Krku. Poročila so tako skromna, da ne moremo spoznati, ob katerih črtah se je zvršil.

V letu 1858. so zabeleženi štirje rahli potresi v Ljubljani, in jeden se je sporočil iz Postojine. Naslednje leto je zabeležil Dežman tri lahke sunke v Ljubljani, leta 1860. pa samo jednega; drug pa se je pojavil v Čatežu in Cerkljah na Dolenjskem dne 8. majnika l. 1860. ter spomnil na črto B, 13.

V letih 1861.—1863. ima Dežmanov zaznamek vrzel. Dne 17. decembra l. 1861. se je pojavil močen potres v Trstu, Ljubljani in Zagrebu. Dan potem se je ponovil s silovito močjo. Pri Bešlincu je porušil mnogo hiš, tudi drugod po Hrvaškem so bile hiše in cerkve poškodovane. Čutil se je tudi v Trstu, Tridentu in Bolonji. Isti dan je začel bruhati Vezuv.

L. 1866. je zavalovala zemlja v Kostanjevici dne 10. januarja, potem v Ljubljani dne 2. februarja; dne 21. julija je bilo več sunkov v Trstu, dne 8. avgusta močen potres v Metliki, isti dan tudi v Ljubljani slabjši, dne 29. nov. in 6. dec. v Postojini in dne 14. dec. zopet v Ljubljani.

L. 1867. je zemlja vztrepetala dne 12. februarja v Ljubljani in Borovnici, dne 23. maja se je zatresla dvakrat v Kostanjevici, dan poprej po južnem Koroškem, in dne 30. junija v Litiji trikrat.

L. 1868. je dozorelo precejšnje število rahlih sunkov: dne 26. jan. v Ljubljani, naslednji dan tudi v Kamniku, in tu še jedenkrat dne 28. jan. Dne 7. febr. so opazili zopet dva sunka v Ljubljani, jednako 16. aprila, in jednega dne 7. julija; potem pa se je od 10.—12. istega meseca vsaki dan treslo v okolici Krimski, v dneh 7. in 25. meseca oktobra zopet v Ljubljani. Premikala se je torej zemlja ob južnem in vzhodnem vrhu gorenjske kotline.

L. 1869. je pogostoma stresalo. Takoj 2. dne jan. ob vznožju Krima dvakrat, dne 3. marcija na Vranskem in v Slov. Gradcu, dne 24. istega meseca pri Trstu, v Ljubljani dne 22. aprila in 14. junija, dne 13. sept. pa so tudi v Radovljici začutili več sunkov; dne 2. ok-

tobra je podzemeljska moč delovala pod Rubijami pri Gorici, pod Korminom in Vidmom, potem pa zopet preskočila na Gorenjsko. Nastal je dne 13. istega meseca močen potres v Radovljici in ondod okoli, padali so dimniki; dne 29. potem pa se je zazibalo v Sodražici. Podoba je, da je podzemeljska sila preskakovala na črtah A, 4. in nje veji A, 5. Dne 21. dec. pa sta ljudi vznemirila dva sunka v Gorici, in zopet jeden naslednji dan. Potresanje, ki se je ob črti A, 2. (Videm-Solkan-Vipava-Reka) že dne 2. oktobra 1869. l. začelo, se je nadaljevalo z imenovanimi sunki meseca decembra; še bolj proti vzhodu se je pojavilo meseca jan. l. 1870. in sicer v dneh 3.—6. v Reki, pri Senju in Otočcu. Po sedemtedenskem miru pa se je oglasila črta A, 3. v Idriji in Ložu dne 27. feb. Naslednji dan je delovala zopet preje imenovana črta A, 2. v Ilirski Bistrici in Trnovem ter na otoku Krku. Takoj potem, dne 1. marcija (pustni torek), pa se je ob isti črti sprožil katastrofni sunek, ki je grozno razdejal Klano in nje okolico zlasti ob potresnici A, 2. proti severozapadu in jugovzhodu. Kako daleč naokoli se je zemlja močno zatresla, to smo že omenili, opisujoč poglobitve potrese zadnjih stoletij. Sunki so se še dolgo ponavljali po bližnji in daljnji kranjski, isterski in hrvaški okolici; sedaj se je ta, sedaj ona črta vzbudila. Tako se je n. pr. 2. dne marcija zatreslo pri Litiji v Ponoviču, da so se prepočili zidovi, menda ob radialni črti B, 10. Dne 10. aprila pa se je zazibalo v Radovljici (A, 4.), a brez trajnih posledic. Dne 10. majnika je sunilo pri Postojni in nekaj ur kasneje v Kočevju, bodisi ob podolžnih, ali povprečnih črtah, ki teko mimo teh krajev. Istega dne se je sprožil drugi poglobitveni udarec v Klani, sicer z nekoliko manjšo silo, kot prvi, a vender je povzročil mnogo škode. Drugi dan, dne 11. meseca majnika, je bil tretji poglobitveni potres v Klani. Še sredi avgusta so se sunki čestokrat ponavljali tu pa tam ob potresnih črtah, ki ločijo isterski polotok od celine, pa tudi ob nekaterih, ki gredo vzporedno z onimi preko Kranjske. Vrhu teh so najbrže delovale nekatere radialne črte (Trst-Ljubljana-Litija, Klana-Kočevje). Izmed klanskih potresov so Ljubljano dosegli trije: 28. febr., 1. marcija in 10. majnika. Sunek 1. marcija je bil še tako močen, da je razklal nekatere zidove.

Po desettedenskem premirju se je podzemeljsko delo zopet pričelo. Dne 30. okt. sta se v Ljubljani in Trstu istočasno oglasila dva sunka in potem še trije v Trstu, namreč dne 1. nov., 21. nov. in 8. dec., in dne 17. jan. 1871. l. so nekateri v Ljubljani začutili rahel sunek. Potemtakem je pač delovala črta B, 10., dasi ne po vsej dolžini.

L. 1871., dne 25. julija, se je pojavil bučeč sunek v Litiji in nje okolici ter se začutil obenem v Ljubljani. Dne 14. avgusta se je zatreslo v Pontaflju in na Sv. Višarjih, najbrž ob podaljšku črte A, 4. (od Bele peči proti zahodu). Delovala pa je tudi potresnica B, 3., kajti začutili so sunek istočasno v Bolcu, ali najkrepkejši je bil ob črti B, 2. v Rablju, tu je razklal močen zid.

Dne 18. sept. se je pojavil stresljaj v Črnomlju. Dne 24. istega meseca pa se je začela potresna doba v Mokronogu; sprožili so se mnogi potresi zlasti meseca novembra, se ponavljali od 4. nadalje nekaj časa dan na dan ter trajali do 18. dne decembra. Grozno bučeči potresi so ljudi zelo vznemirjali. Opazovali so se nekateri tudi v Mirnem in Trebnjem. To nas uči, da je delovala povprečna potresnica B, 11. Vzbudila je tudi črto B, 12. pri Šmarjeti, Klevevžu in Škocijanu na Dolenjskem dne 10. decembra tako, da so krepki sunki razklali zidove. Dne 15. oktobra se je po polnoči pojavil precej čvrst sunek v Ljubljani.

Leta 1872. je podzemeljsko gibanje malo delovalo. Dne 7. jan. sta se pojavila dva sunka v Kočevju, 27. aprila jeden v Ljubljani, jednako dne 18. maja, takisto dne 4. nov. v Postojini in 31. dec. v Rablju.

Tudi l. 1873. se je v naših krajih sprožilo pičlo število potresov. Dne 8. jan. so se pojavili v Trstu štirje sunki, ob jednom v Postojini in Ljubljani, torej ob črti B, 10., ki pogostoma deluje. Sunek so čutili tudi v Idriji in v Celovcu. — Dne 12. marcija se je močno zatreslo v Trstu, Gorici, Benetkah in v Pontaflju ter Žabnici. Daleč na okoli se je razširilo valovanje tja do Karlovca, Spleta in Dubrovnika in celo do Rima; niti mogočni nasip Alp ga ni zaježil, kajti začutili so ga še na severnem Tirolskem. Najbrže se je zatreslo ob Talijamentovi črti B, 1. V Ljubljani se je začutil le lahek stresljaj. Še drug potres je tisto leto do naših krajev prišel od laške strani; bil je oni, ki je zadal mestu Belunu in njega okolici grozovito katastrofo dne 29. junija. Sprožil se je ob dveh radijalnih potresnicah blizu Beluna, a razširil se preko Trsta in Gorice čez vso Primorsko, Istro, Kranjsko, velik del Koroške in južnega Štajerja. V Gorici in v Trstu so se razpočili zidovi nekaterih hiš, takisto v Ljubljani, kjer je tudi nekaj strešne opeke odletelo. Poročila iz Kranja, Bele peči, Radovljice, Postojine, Kočevja in Kostanjevice ne omenjajo trajnih učinkov.

Dne 24. avgusta se je potreslo v Ptuj, dne 7. nov. v Ljubljani.

Nastopilo je leto 1874. Kmalu se je tudi pojavilo podzemsko delovanje. Od 24. dne jan. do 3. feb. so se pogostoma ponavljali po-

tresi v Mokronogu, nekateri so bili prav krepki. Dne 21. in 27. marcija pa se je živahno trikrat zazibalo v Št. Petru in Trnovem na Notranjskem, v Št. Petru zopet dne 19. maja. Dne 10. avgusta pa je precej močno zavalovalo v Škofji Loki in na Trati, pa tudi v Ljubljani. Vsi ti dogodki nas spominajo na večkrat delujoče potresnice: B, 11., oziroma A, 2. in B, 9. — Dne 20. nov. se je oglasila črta A, 4. pri Trbižu.

L. 1875. sta bila takoj dne 21. jan. dva sunka v Kočevju, 25. pa v Novem mestu, pač ob isti črti B, 12. — Dne 18. marcija se je sprožil močen potres v gornji Italiji, ki je dosegel tudi severno obalo Jadranskega morja in se začutil v Pulju in v Trstu. — Dne 12. meseca junija kakor tudi 13. in 14. so iznenadili Tržič na Gorenjskem krepki sunki.

To in naslednje leto se v Ljubljani ni zabeležil nobeden potres — kar je gotovo redkost. Dne 6. jan. 1876. l. je v Postojini dvakrat potrkal podzemeljski demon. — Jeseni pa je bilo od dne 22. oktobra prizorišče opetovanih potresov ozemlje med Št. Mohorjem na Koroškem in Vidmom na Beneškem, torej zlasti ob Talijamentovi črti B, 1. V Rablju, Pontafju, Beli peči, Trenti, Bolcu in Tolminu so sunki pretresali domača tla.

L. 1877. se je oglasila ista potresnica zopet dne 25. in 26. jan. Spomladi pa je dne 4. aprila z izredno veliko silo zavalovalo ob črti Zidani most-Celje. Tja do Zagreba, Senja, Pulja, Ljubljane, Celovca in Gradca so se zazibi razširili. Na Zidanem mostu so se nekateri zbal, da se hiše zrušijo, v Celju so padali dimniki. Po vsem Dolenjskem so bili krepki sunki. Ponavljali so se do dne 24. aprila na Zidanem mostu, v Laškem trgu, Celju in pa v Novem mestu. V Laškem trgu se je zazibalo še jedenkrat dne 12. sept., pa tudi v Mokronogu, kažoč morebiti na podzemeljsko zvezo ob črti A, 7. Nekaj ur poprej pa se je zatreslo v Ljubljani in na Vrhniki. To leto se je javil še jeden sunek in sicer zopet v Novem mestu dne 4. dec. Celje, Zidani most, Mokronog in Novo mesto so skoro ob isti ravni črti razvrščeni kraji. Da je to prava, v geološki tvorbi označena potresnica, to bi se moralo šele s posebno preiskavo dognati. Morebiti se le nejednakotežje poruši na bližnjih potresnicah, ako ta ali ona na Dolenjskem in spodnjem Štajerskem vztrepeta.

(Dalje prihodnjič.)

Usoda ka-li.

Spisala Márica.

(Konec.)

n vi, Marija,« je govoril Gruden gospej Poljakovi, »ste res taki, da se ne hudujete nikdar nad usodo, ki naju je ločila tako bridko ter naju tako onesrečila. Marija, pred nekaj meseci ste priznali tam v mestu pri glasih one čarobne simfonije, da me ljubite še vedno. Oh, recite mi to še jedenkrat, recite, prosim vas!«

»Ali mi niste obetali, da opustite te pogovore, povejte, ali niste obetali?«

»Resnica je, a glejte, Marija, ta krasni večer, to divno zvezdnato nebo me je storilo tako mehkega, da bi se kar razjokal.«

»Močni bodite ter verujte, radi mene verujte, da se vidiva tam gori, kamor pojdem jaz kmalu!«

Pogledal jo je, ustrašil se sam svojega urnega pogleda ter rekel naglo:

»Oh, ko bi mogel biti tako prepričan, kakor ste vi, Marija, ko bi mogel tako verovati, kakor verujete vi!«

»Ali vam ne pravi sam zdravi razum, da je, da mora biti še neko življenje? Kje bi bila drugače pravica? Če bi tega ne vedela in ne verjela, bi bila jaz prva, ki bi se hudovala nad usodo, in Bog ve, kaj bi še storila! Ali jaz upam, jaz vem, da bodeva tam gori nad zvezdami srečnejša, tako srečna, kakor nisva mogla biti na zemlji.«

Rekla je to tako glasno, da se je sama ustrašila, ker sem jo jaz nehote pogledala pri teh besedah.

Tam doli je slonela medtem Grudnovka ob Poljakovi roki, se sladko smejala, ko se ji je laskal, ter rada videla, da ji je stiskal in poljuboval mehko roko.

»Oh, Ana, Anica moja!« In ovijal ji je roko okrog života ter stiskal k sebi.

»Pazite, da vas ne vidi moj stari; imeli bodete boj.«

»Ni se bati, zabava se izborno, kakor se vidi, z mojo boljšo polovico.«

»Oh, ta dva suhoparneža skupaj, jaz bi že ne bila rada sedaj tam v njiju družbi.«

»Kaj ne, da ste, da si rajša tukaj?« in pritisnil ji je na ustnice dolg poljub, katerega je vzprejela z zaprtimi očmi.

»Oh, pojdite, pojdite!« In smejala se je tako sladko. —

Ko je bil Viktor izkazal vso svojo umetnost, sta pritekli Ana in Marija h Grudnu in gospej Poljakovi ter se jima obesili na roke, pripovedujoč jima o krasnih ognjih.

Pomudili smo se še nekaj časa v spodnji sobi, kjer nam je Bogdanovič pripovedoval resnične in izmišljene dogodke iz dijaških let ter s tem kratkočasil družbo, ki je bila že utihnila. Kmalu smo pa odšli vsi, le Grudnovi in Poljakovi so ostali še tam. —

Prešli so kaki trije tedni. Poljakova gospa se je še vedno izprehojevala proti večeru po potu ob naši hiši. Kadar sva se srečali, sva se vselej ustavili in govorili vsakdanje reči. Bila je jako potrta in slaba, in slabela je od dne do dne tem bolj, ker je vedela, da je bolna za ono boleznijo, katere ne ozdravi nihče. Mi vsi pa smo znali, da je še nekaj družega, kar jo grize: sramota, katero ji je nakopaval njen mož.

Tudi Grudnu to ni moglo ostati tajno. Svaril je radi tega svojo ženo vsaki dan, svaril na skritem in očitno, jo prosil, naj se ozira na hčerko, in ker ni vse nič pomagalo, tedaj ji je pretil, da jo spodi od hiše.

Dosegel je le toliko, da se je vrnila z njim v mesto.

* * *

Bila je nedelja in sicer ravno mesec dnij od tedaj, ko smo bili skupaj pri Miličevih.

Odpravljala sem se ravno k maši, ko potrka nekdo na moja vrata. Videla nisem, niti slišala, kdo je, a vedela sem, da je to ona, ker mi je to povedala neka slutnja, povedal duh moj, ki se je pečal z njo prav tedaj, ko je že ona bila morda na mojih stopnicah.

Odprem, in res vstopi ona — gospa Poljakova tudi z molitveno knjigo v roki. Pot in stopnice so jo bile utrudile, da je težko soplela in po gostem pokašljevala. V obraz je pa bila bleda, silno bleda.

Zvonilo ni še; zatorej jo prosim, naj mi pove svoje želje tu-le, kjer se govori bolj mirno, nego na poti.

»Brez ovinkov, gospodična,« je začela, ko sem bila sedla zraven nje. »Rekli ste, da imate jedno sobo odveč; oddajte jo meni. Čutim, da mi tukajšnji zrak dobro dene; sklenila sem torej ostati tu prav do zime. Moja Marica ostane seveda z mano za družbo.«

Kakor je bilo naravno po njenih bridkih izkušnjah, je postala nezaupna do vseh; zamolčala je torej tudi meni nasproti glavni vzrok,

zakaj da ostane še na deželi. Mož njen je bil odšel v mesto že pred par dnevi. Pobotali sva se, in veselila sem se v srcu svojem tega slučaja, upajoč, da se odtaja led v njenem srcu njej in meni na korist.

Mašnik je bil ravno pristopil k oltarju, ko vstopiva medve. Ona je položila svojo molitveno knjigo na klop ter si kleče zakrila obraz z rokami in stala tako dolgo, dolgo nepremično. Med darovanjem so peli tod toli priljubljeno pesem:

Tebi, Marija, o mati premila,
Rad bi jaz pesmico novo zapel,
Rad bi razlil ti srčna čutila;
Revež ne vem le, kako bi začel.

Ko jo slišim, se tu spominjam vsakikrat našega pesnika in kritika, ki je nekdaj pisal o tej pesmi ter rekel nekako tako-le: »Če ne veš, pa molči!« Jaz pa si potem vselej mislim, da jih je pač veliko, ki bi radi mnogo, mnogo povedali, častili na nov način njo, od katere upajo pomoči; toda ne morejo, ker ne vedo in ne znajo, ali pa jim je srce tako potrto, da nimajo besed. Z orgljami in pevci pa poje to pesem vsa cerkev, mladi in stari, ženske in moški, vse vprek, da je človeku takrat tako čudno, tako dobro pri srcu.

Šele po obhajilu si je odkrila Poljakova obraz, in ko me je pogledala smehljaje, tedaj sem tudi videla, da ima rdeče in še solzne oči.

Ko prideva po končani maši do velikih vrat, je stal kakor kip tam Gruden, naslonjen ob visoki marmornati steber. Pozdravili smo se molče, in prav tako molče ji je dal bel list, na katerem je prebrala par besed, potem se obrnila vanj vprašaje: »No?«

Rekla sem, da moram po nasprotni strani od one, po kateri sta šla onadva, ker sem vedela, da imata govoriti nekaj važnega in neveselega.

Stemnilo se je bilo že popolnoma, ko slišim pod oknom glas male Marije, nje matere in Grudnov.

»Ne iščite jih, bodite močni radi hčere svoje, in k meni ne hodite več, da si ne bodeva imela ničesar očitati ter da bodeva s ponosnim, vedrim čelom gledala sama sebi in vsakomur v obraz.«

»Še nekaj, Marija! Če bi česa potrebovali, tedaj, prosim, da se obrnete na-me.«

»Hvala, ne bo treba; saj veste, da mi je moja teta zapustila toliko, da bo zadostovalo za najine skromne potrebe. Bog ne zapusti svojih otrok! Ko bi se pa zgodilo, kar sem vam prej omenila, tedaj vam priporočam svojo Marico. Z Bogom in lahko noč!«

Zastal ji je glas v grlu pri zadnjih besedah, in odšla je naglo. —

Živela je od tedaj pri meni. Skrbela sem, da jo zadovoljijo v vsem, da se ne bi vznemirjala, in včasih se mi je res zdelo, kakor bi bila pozabila vse nezgode, posebno, kadar je v svoji živahni hčerki zaznala kako novo čednost, novo lepo lastnost. A bolezen je bila vedno sitnejša, in Poljakova vedno bolj občutljiva za vsako sapico, za vsako malenkost.

Mesec kimovec se je nagibal svojemu koncu. Deževalo je bilo že mnogo; dan za dnevom je bilo mračno in oblačno.

Silno gorak jug je pihal in bolešno stokal ob oknih. Na morju je grmelo zamolklo, in bliski so švigali kakor goreče kače iz oblaka v oblak.

Mala Marija se je igrala s kockami, medve s Poljakovo pa sva sedeli na divanu ter gledali skozi zaprto okno na poigravanje bliskov tam nad morjem.

Dotlej ni še bila niti z jedno besedo omenila svojih razmer, jaz pa se ne bi bila drznila za ves svet dotakniti kočljive stvari. Marija se je jezila, ker se ji je podoba iz kock le nepopolno posrečila; preobrnila je vse skupaj in bežala iz sobe.

Poljakova je gledala za njo, še ko so se vrata zaprla; solze so ji stopile v oči, in dejala je žalostno: »Ubogo dete, kmalu bodeš sirota! —

»Glejte, ta-le list mi je dal ono nedeljo Gruden.« In pomolila mi je list, katerega je bila vzela iz molitvene knjige na mizi.

»Berite, le berite!«

Na listku je bilo zapisano: »Grem iz hiše, predno me ti spodiš.
Z Bogom, Ana.«

»Omeniti pač ni treba,« je govorila dalje gospa Poljakova, »da je šla z mojim možem ta nesrečna lahka stvar. Poleg vse svoje nesreče sem vendar le srečnejša od nje; mož, kateremu se je udala, se je kmalu naveliča, in kaj ji ostane potem? Hčer, moža in spoštovanje ljudi — vse je izgubila.«

Grom se je bližal bolj in bolj, dež se je začel ulivati, veter pa je ponehaval.

»Zastonj se vprašujem, zakaj vse to; mora pač tako biti,« je dejala skoraj sama za-se.

»In jaz sem jo blagrovala, da, zavidala, da je na strani tacega moža!«

»Ah, vi niste prej znali, kakšna je, niste znali, kako živita?«

»Poznala sem jo pač za lahko, brezznačajno žensko, toda mislila sem, da se je vendar poboljšala pod njegovim vplivom.«

Zagrmelo je, da se je stresla hiša. in mala Marica je prihitela v sobo ter se skrčila svoji materi v naročje. Ta ji je pa gladila gladke, temne lase dolgo, tako dolgo, da je dete zaspalo; materi pa so kapljale iz očij svetle solze na angeljsko glavo.

* * *

V stolni cerkvi pri sv. Justu je bila devetdnevna pobožnost na čast nebeški Devici. Ko sva bili nekega popoldne v mestu, mi pravi Poljakova:

»Hočete-li, pojdemo tja gori? Moja Marica še ni bila tam.«

Jelo se je mračiti, a po onih tržaških ulicah, koder je večer mrak, je bilo že popolnoma temno. Oh, grozne ulice! Sape ti ne dostaje, in tesno ti je pri srcu, ako se ozreš kvišku, kjer se vzdigujejo na obeh straneh visoke, okajene stene starih hiš z neštevilnimi okni, za katerimi žive ljudje, žive morda zadovoljno, ker ne poznajo družega življenja. Oh, kako srečen, zahvalen vzdih mi je ušel tedaj iz srca, da nisem ujeta v te prostore brez zraka in brez svetlobe; kako sem hvalila svojega stvarnika, da živim med zelenjem v odprti, prosti naravi!

Gredeč nekoliko časa po strmi ulici navzgor, se obrnemo po stopnicah na levo pri jezuiški cerkvi, pridemo do jetnišnice s temnimi, omreženimi okni, pod katerimi se izprehaja stražnik-vojak. Visok zidan obok nam skrrije še ono malo neba, kar smo ga doslej videle nad sabo. Srečevale nismo nikogar, le težki vojakovi koraki so odmevali po tem kratkem, skrivnostnem koridoru. Še par stopinj, in pred cerkvijo smo bile. Pod nami se razprostira vse mesto, razsvetljeno z brezštevilnimi lučmi; izmed vej košatega kostanja nam gleda nasproti mladi mesec, kažoč nam tako poredno svoje rožičke. Iz cerkve se sliši počasno, pobožno orgljanje in petje . . .

Poljakova in jaz sva molčali, obe jako ganjeni, in celo mala Marija je bila utihnila.

Gospa me je prijela krčevito za roko; naslonila se je na mojo ramo in jokala . . .

V cerkvi je bilo neznosno vroče. Ljudij je bilo natlačeno polno, da smo komaj prišle do prvega oltarja. Pot nam je tekkel curkoma raz čelo in lice, in sape nam je nedostajalo. Pogledala sem Poljakovo, in zdelo se mi je, da stoji le težko. Vprašam jo, ne bi-li šle ven, a ona odkima samo z glavo, zroč molče tja na oltar, ki je bil svetlo razsvetljen. Okrog nas po cerkvi pa je bilo temno, skrivnostno.

Prišedši na vrata, se ustrašimo. Nobena ni imela ničesar, da bi se ogrnila, večer pa je bil prav hladen proti vročini v cerkvi.

Hladen jesenski veter je pihal, in hipoma so nam izginile potne kaplje raz obraz in čelo; jelo nas je zebsti. Na velikem trgu smo šele dobile voz, v katerem je Poljakova kašljala do doma, huje, nego kdaj prej.

Ko pridemo domov, nam povedo, da čaka Poljakove neka priletna gospa že dolgo. Pridemo v sobo. Jeden sam pogled, in dvojen, ah' se jima izvije iz prsij. Okleneta se in razjočeta. Bila je Poljakova mati — njena tašča.

Pregovorila jo je Poljakova, da ji je obljubila priti k njej v mesto, ker je slišala, da je bolna, in da je zrak na deželi za njo sedaj pač preoster. —

Črez teden dnij sem ostala zopet sama v svoji samoti. —

Narastle vode v bližnjem hudourniku so bobnele, in jesensko listje je šumelo skrivnostno po drevju.

Tedaj pa je tisti čas, ko usahne marsikatero življenje, ko odpade z listjem vred še mnogo bitij v pozabljeno!

Listopada meseca je preminila tudi uboga Poljakova soproga. Umrta je sede na mehkem naslonjaču med mnogimi blazinami. V roki je še držala majhen list z Grudnovim naslovom. —

Za mrtvaškim vozom se je pomikala dolga vrsta kočij, polnih znancev in prijateljev nesrečne pokojnice.

Iz jedne stranskih ulic pridrdra še jeden zaprt voz ter se postavi zadnji v vrsto. V njem je sedel Gruden, potrta, zroč nepremično pred-se. Prebral je bil ravnokar listič, na katerem je bilo pisano:

»Priporočam Marijo, ne pustite je očetu njenemu; z Vami pa na svidenje tam gori nad zvezdami.«

* * *

Prešla je bila zima, poslovala se tudi že lepa pomlad; gospoda v Trstu pa se je posvetovala, kam bi šla letos na letovišče.

Tudi Gruden, ki je bil malo že osivel med tem časom, je prišel Ano in Marijo k Sv. Ivanu, kamor je on prihital vsaki dan takoj popoldne po končanih opravkih. Deklici sta se imeli neizrečeno radi; skupaj sta se igrali, se učili in se izprehajali.

Nekega dne prinese jeden izmed tržaških listov brzjav z Dunaja, da se je Tržačan Poljak, blagajnik pri neki banki, usmrtil, ker je zmanjkalo v blagajnici velike vsote denarja in bi bil on moral v preiskavo.

»Vdova njegova«, je pisal list, »je ostala v velikem siromaštvu uprav na cesti; zato ji je uredništvo nekega časopisa ponudilo prodajo lista v neki tramvajski postaji.«

Gruden je zmečkal list v majhno kroglo ter ga zabrusil daleč od sebe.

Ali se je mogel tudi spomina odkrižati tako zlahka, kakor lista — kdo ve?

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

X. Dinamit.

(Dalje.)

Zolčnati dinamiti. Do l. 1878. sta se najbolj rabila Noblov kremenčasti in Trauzlov celulozni dinamit. Želja, da bi dognal izdelovanje nitroglicerinovih raznesil še na višjo stopinjo, je dovedla Nobla isto leto do nove iznajdbe, do tako zvanih žolčnatih dinamitov, ki so zdaj znani pod imenom raznesilna žolica (Sprenggelatine) in žolčnati dinamit (Gelatindynamit). Vsi so zmesi iz nitroglicerina in nitrovane celuloze (navadno kolodijeve volne), torej z živim primeskom in deloma še z drugimi dodatki.

Kremenčasti dinamit ima namreč jako ozko sestavo, t. j. vzame-li se nitroglicerina več ko 72–75%, se dinamit slezi, vzame-li se ga manj, je to na kvar razpočnosti. Vrhu tega razpokne dinamit, ako treščiči puškni izstrelek vanj, in pod vodo se mu izceja olje, tako da ni za torpedovke in sploh ne za pod vodo.

Ako pa se raztopi po Noblu 7–8% dinitroceluloze v nitroglicerinu, se dobi trdožolčnata tvarina, raznesilna žolica. Vzame-li se dinitroceluloze manj, je tudi žolica bolj mehka. Temu strjenemu nitroglicerinu je treba manj primesnine, nego dinamitu, da dobi trdo, plastično obliko. Na zraku posušen in strjen se razreže v plošče, paličice, celo tanke žice. Ploščice so po barvi in prosojnosti slične navadnemu glicerinovemu milu, popolnoma posušene pa so trde kakor rog ter sploh slične rogovini. Na navadni način zapaljeni,

se žolčnati dinamiti težko vnamejo ter počasi gore. Torej niso bri-
zantni (trgajoči), vendar imajo gonilno moč. Raznesilnost najboljših
žolčnih dinamitov prekaša po Trauzlu kremenčasti dinamit več
ko za tretjino (10 : 7), in ker žolica olje tudi pod vodo dosti manj
propušča, nego dinamit, je v vsakem oziru odličnejša, tako da bodo
žolčnata raznesila izpodrinila navadni dinamit. V Avstriji se je to že
zgodilo, kajti namesto kremenčastega dinamita se rabi zdaj splošno
Noblov žolčnati dinamit šte. I., ki je sestavljen iz 65% žolč-
natega nitroglicerina in 35% primeska (solitra in zletega lesa). Njegov
učinek je za 10%, večji, nego kremenčastega dinamita.

Izvrstno strelivo se dobi po Noblu (1886), ako se razprosti
20–30 delov nitroceluloze v 100 d. nitroglicerina in 20 d. kafre; nato
se primesi pri toplini 60° C. 106 d. nitrovanega škroba pa 200 d.
nitrovanega dekstrina. Tvarina se izvalja v tanke plošče ter razreže
v zrna, ali pa se stlači v primerna tvorila.

Noblov žolčnati dinamit šte. I. iz l. 1887. pa ima to-le
sestavo: Nitroglicerina 64,41%, kolodijeve volne 2,37%, natrijevega
solitra 24,74, drobno zletega lesa 7,63, sode 0,47 in ilovice 0,38.
Primesek mu je torej kaj umetno sestavljen, in v tem oziru ni do-
ločiti meje, ker pirotehnika napreduje korak za korakom s kemijo.
Strokovnjaki pa, ki se bavijo s sestavo raznesil, poskušajo dan na
dan nove zmesnine. Zato se ni čuditi, da se skoraj vsaki teden čita
o novo iznajdenih raznesilih. Vender Noblovih in Trauzlovih proizvodov
še dozdej nihče ni prekosil; drugi so večinoma le slabi ponarejenci,
tako Krebsov zboljšani »lithofracteur«, Brainov smodnik in raz-
nesilo, Dittmarjev »dualin«, potem »Rhexit« iz tovarne Borken-
stein & Comp. v St. Lamprechtu na Štajerskem, Norbinov amo-
nijakrut i. t. d.

Kako nevarni so nekateri ponarejeni dinamiti, naj pokažemo na
Sjöbergovem romitu (1888), ki ima v primesku precej kalijevega
klorata. Sjöberg na Švedskem je hotel svojo iznajdbo spraviti v vel-
javo s pomočjo nekega bankirja v Stockholmu. Bankir je dal denarja
za reklamo, in res sta dobila oba povabilo, naj prideta dotično raz-
nesilo poskušat na Nemško. To se je zgodilo, a med potem se je
začel romit razkrajati; jeden del se jima vname v železničnem vagonu, in
Sjöberg se je jedva rešil s tem, da ga je vrgel gorečega skozi okno.
Ostali del romita sta shranjenega v kovčegu srečno spravila v hotél,
a medtem, ko sta se odšla malo časa izprehajati, je zgorel romit s
kovčegom vred, in vrnivši se, sta našla že tla goreča.

Posebna vrsta najnovejših dinamitov so Borlandovi ogljikovi dinamiti (Carbodynamite). Vsi so jako brizantni, ker imajo razmeroma mnogo nitroglicerina. Primesek jim je v prah zdrobljeno oglje. Ti dinamiti so toliko bolj trgajoči, ker oglje ob jednem zgori v plinast ogljikov okis. Zato najbolj ugajajo pri razstreljevanju pečevja, po premogovnikih manj, ker se preveč drobi premog; v podzemskem rudokopstvu so se razmeroma najmanj obnesli, in sicer 1) zato ne, ker se po njih podzemski treskavi plini, deloma tudi ogljikov prah, lahko vnamejo in eksplodujejo, 2) zaradi strupenih nitroglicerinovih hlapov, katerih se podzemeljski delavci najbolj boje, ker povzročajo omotico, glavobolje in želodčne težave.

Najnovejši Borlandov dinamit, o katerem se je poročalo l. 1891., je iz 90% nitroglicerina in 10% nekega na poseben način pripravljenega, jako luknjičavega oglja. Po silni razpočnosti je hujši od vseh drugih dinamitov ter posebno pripraven za torpedne granate; tudi za podzemsko razstreljevanje ga priporočajo, ker baje ne povzročuje škodljivih hlapov. Vender še končna sodba o teh dinamitih ni sklenjena. Izvestno se izpreminja vlažnost primeska (ogljika) po vlažnosti zraka, kar pa se v patronah ne da zasledovati in torej tudi stanovitnost raznesila ne zagotoviti.

Raznesilnost dinamitov merijo na mnogotere načine. Tukaj naj navedemo samo način, ki ga je izumil l. 1881. Trauzl, tačas ravnatelj dinamitne tovarnice v Zamkih blizu Prage. Ta način se opira na izkušnjo, da debele svinčene posode ne raznese zlahka nobeno raznesilo, le raztegne jo; iz povečane vsebine pa se da sklepati na kolikost raznesilne moči.

Po Trauzlovem načinu so primerjali l. 1891. blizu Treherberta v dolini Rhonda na Angleškem brizantnost kremenčastega in ogljikovega dinamita. Napolnili so po dva jednaka, debela svinčena cilindra, katerih votlina je imela $4\frac{3}{4}$ kub. palcev angleške mere ($= 78\text{ cm}^3$) z isto množino, namreč s $\frac{1}{4}$ unce (7.1 g) kremenčastega, oziroma ogljikovega dinamita. Zapalivši dinamit v obeh cilindrih, so našli, da je ogljikov dinamit raztegnil svojo posodo na 36, kremenčasti pa na 21 kubičnih palcev. Če se to potrdi, bi bil ogljikov dinamit 1.7krat večje raznesilnosti, nego kremenčasti.

Pri nekem drugem poskusu so vzeli $1\frac{1}{2}$ unce ($42\frac{9}{16}$ g) ogljikovega dinamita ter ga položili na vbočeno stran 80 funtov (36 kg) tehtajočega železniškega plesma (šine). Razpoknivši, je razpršil dinamit 9 palcev dolg kos plesma, kakor bi ga bil odpihnil.

O gorenju in zgorelinah dinamitov preiskovanja še niso dognana in zlahka tudi ne bodo, kajti 1) so prav tolike težkoče in nezanesljivosti, kakor pri nitroglicerinu, in 2) podatki o jednom natančno določenem dinamitu ne veljajo o drugem z izpremenjenim sestavnim razmerjem. M. Georgi je našel 1887. l., da je med zgorelinami skoro polovica dušika, za njim največ ogljikove kisline in ogljikovega okisa, katerih v nobenem zgorelem raznesilu ne manjka; čudno pa je, da se v vseh dinamičnih zgorelinah nahaja skoro ista množina (3,5%) vodika.

Med znanstvenimi raziskovalci dinamitov sta si pridobila velikih zaslug dva avstrijska častnika: ženijski stotnik Filip Hess na Dunaju (od l. 1878. dalje) in topničarski polkovnik Nikolaj vitez pl. Wuich, tačas učitelj na vojaški šoli v višjem topničarskem tečaju za štabske častnike na Dunaju. Le-ta je preiskoval toplino gorenja in množino toplote različnih raznesil ter našel, da zgori

črni smodnik pri toplini . . . 1874° C ter da 670¹⁾ kalorij toplote, Noblov »ballistit« (pol nitroglice-

rina, pol dinitroceluloze) pri

toplini 2697° C ter da 1190 » »

nitroglicerina čist pri toplini . . 3005° C ter da 1480²⁾ » »

V prvem oddelku tega spisa smo naglašali, da izmed mnogovrstnih in različnih črnega smodnika le-tega ni mogla nobena izpodriniti. Tudi nitroceluloza in nitroglicerina sprva, ko sta se rabila vsaki posebej, nista bila kos, nadomeščati v vsakem oziru črni smodnik, dasi ga desetero presegata v brizantnosti. Odkar pa je zavladal Noblov proizvod dinamitov, osobito v žolčnati obliki, se je obrnilo staremu črnuhu odločno na kvar. Dinamit se izdeluje po kračji, jednostavnejši poti, nego smodnik. Njega tvarina je enakomernejša od smodnikove, ker prva je kemijska spojina, druga pa zmesnina iz treh različnih prahov. Uporaba dinamita je točna in manj nevarna; lukenj vrtati mu včasih niti treba ni, izvrtanih pa ni treba trdo zadelovati; zato se prihrani z dinamitom stroškov in časa. Z njim se deluje še tam, kjer s smodnikom nič ni opraviti, n. pr. v mokri zemlji, celo pod vodo. Doštejemo-li še njega ogromno brizantnost, tedaj smo navedli glavne prednosti dinamita nasproti smodniku.

Kako izpodriva dinamit uporabo črnega smodnika, naj opoznamemo iz poročila E. Makuca v Blajbergu na Koroškem iz l. 1882.:

¹⁾ Primeri zgoraj str. 84.

²⁾ Gl. Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. 1891.

V tamošnjih svinčenih rudnikih se je porabilo:

leta 1872.	raznesilnega smodnika	28.936 kg,	dinamita I.	50 kg
„ 1878.	„	4.786	„	24 500 „
„ 1879.	„	—	„	25.665 „
„ 1881.	„	—	„	36.025 „

Tem številom pač ni treba pojasniti. Dinamit I. pomeni prvi Noblov kremenčasti dinamit; pa tudi ta se je moral že umekniti, kakor smo zgoraj omenili, žolčnatemu. Vsaj E. Makuc je poročal l. 1889., da pri ondotnem razstreljevanju žolčnati dinamit najbolj ugaja. Isti pripoveduje tudi, da je nezgodam pri uporabi dinamita glavni vzrok brezbriznost delavcev, kateri n. pr. zmrzli dinamit z največjo ravnodušnostjo talijo ob plamenu podzemeljskih svetilk.

(Dalje prihodnjič.)

Samski spomini.

Spisal A. Koder.

esen je bila. Po travnikih se je bliščala rosa, in gori na obrobju gozda je jelo rumeneti listje! Sovražil sem od nekdanj otožne jesenske dni, in umirajoča narava mi je senčila vedno prezgodaj vesele poletne dni. Časi se izpreminjajo; pomlad hiti za pomladjo, jesen se umika jeseni po večno utrjenih zakonih. In človek zre in šteje izpremembe v naravi in ne vpraša, čemu, in ne vpraša, zakaj. A ko se zave, zapazi, da mu srebrni las za lasom, da je premeril čas toliko in toliko let medtem, ko je sanjal on — jednak menihu v znani pravljici.

Tako sem modroval tisto jesensko popoldne, sedeč pod kostanjem na prijazni solnčni višini, odkoder je bil krasen razgled na daleč okrog. Jesen je bila, in bukovje je rumenelo poleg mene. Meni pa dahnejo čez dolgo zopet pomladne misli, podobe iz davno minolih dnij se vrste v moji duši. —

V širnem mestu sem živel, in v veseli družbi so mi tekli dnevi. S prijateljem Milošem in Davorinom smo bili troje teles, a jedna duša.

Ves dan smo služili svojemu poklicu: Miloš, tenko prepasan častnik, z orožjem v roki, Davorin, učenjak, motreč Homerjeve junake in Sofoklejeve junakinje, in jaz, brodeč po črnilniku s peresom.

To je bila zlata naša doba, in solnce, samo solnce je sijalo.

Bili so krasni večeri in krasne noči pri »Zlatem ovnu« v znanem vseučiliškem mestu.

Vino se je bliščalo v polnih kupah, in pesmi so donele, domače, v srce segajoče pesmi. Vmes pa so se razlegali glasovi o ljubezni domovinski, o poklicu in dolžnostih mož poštenjakov in o idejalah.

Nečastna mladina, ki ne obožuje večno mladih vzorov, kateri ne vzkipi kri, kadar se omenjata narod in domovina! V naši sredini je bila mlačnost nemožna.

»Dan prozajiskemu poklicu, večer veselju, idejalom,« je bilo naše geslo.

In gorje mu, kdor bi bil ugovarjal našemu Milošu, vitkemu, plavolasemu junaku, kadar je pripovedoval o svojem poklicu v resni uri, ko kliče domovina v obrambo svoje sine.

Kaj pa naš tihi, dolgolasi Davorin?

Znal je na prste in na pamet vse zgodovinske junake. Vso noč bi bil govoril o Homerjevih junakih in o Platonovem modroslovju. »In vsega tega potrebuje mož,« je trdil Davorin, »ki hoče delovati na znanstvenem polju!«

In jaz — tudi jaz sem pil s prijateljem rujno vino; poslušal sem povest o idejalah in ustvarjal si skrivaj pogosto svojo lastno sodbo.

»Dim, dim, dim,« sem si mislil, kadar je privrelo navdušenje na vrhunec. »Fata morgana« so naši visoko leteči idejali, ki se blišče trudnemu popotniku iz daljine, ki pa se izpremene v pesek in puščavo, ko meniš, da se jim bliža tvoja stopinja.

»Vino pij in modroslovje pusti!« mi je klical pogosto prijatelj Miloš, ko sta zazveneli naju polni čaši. »Veseli se življenja!« je svetoval Davorin, ko sem oporekal njegovim učenim premisam in hipotezam, trdeč, da siva vsa je teorija.

»Prorok krivi, pojdi rakom zvižgat!« je donelo ob taki priliki od stene pa do stene.

»Zaljubi se!« se čuje smešča zabavljica mojemu modrovanju.

»Kriva proroka, izgubljena junaka, ki se opirata na slabo žensko,« odvrnem jaz.

»Saj one same nam glavo vedre,« se oglasita zmagujoča prijatelja in povzdigneta šumeči čaši na čast nežnim ročicam.

V obrambo pripovedujem tovarišema pravljico o sajiški podobi ter pristavim:

»Danes pet let, če še živimo, bomo drugače sodili. Miloš, tebi zarjavi bridki meč v sladkem brezdelju, ko te bo mamilo žensko lice;

tvoji sufiksi, prijatelj Davorin, se izgube v pogledu žarnega očesa, kateremu pravimo ljubezen brez idejalov, in tvoji junaki izbeže pred nežno žensko ročico. In jaz, jaz — vaju bodem gledal od daleč — modrujoč in pomilujoč, pravi junak brez žene, brez hčere in sina.«

Tako so se vrstili dnevi v vseučiliškem mestu.

»Naključje, nič drugega kot naključje,« tako sva sodila s prijateljem Davorinom, ko so postajali kmalu potem naši večeri pri »Zlatem ovnu« vedno bolj tihotni.

Vino nam je sicer žarelo v čašah kakor popej, a vinski duh je izgubljal svojo oživljajočo moč.

Prijatelj Miloš je jel tožiti o obilih dolžnostih svojega poklica, ki mu kratijo celo proste večerne ure. Midva z Davorinom pa sva delala svoje opazke in dovtype o obilem poslu častniškega stanu in o nenadnem filisterstvu svojega prijatelja, ki zanemarja dve najblažji stvari na svetu: vino in petje.

»Ali pa se je posvetil samo jedni osebi tiste lahkožive trojice, namreč ženski,« opazim jaz, vrteč kupo vina v desni.

»Izgubil se je mladi duh, tropine so pa ostale,« odpoje šaljivo tovariš moji sodbi in pristavi:

»A propos, če se ne motim, sem ga videl že nekaj večerov šetati se pred gledališčem, veš, na oni strani pod pristreškom, kjer se ustavljajo elegantne kočije.»

»Ti si hudoben,« zavrnem prijatelja.

»Toda ob primerni priliki. Najino gorenjsko sukno ne šumi tako prijetno, kot svila in baržun baronese Galnove, in najina grčava desnica se ne stiska tako prijetno pri pozdravu, kot nežna ročica v svetlih rokavicah. Plačal bode kazen, ko ga zasačiva pri »Ovnu«, ker izdaja svoje nekdanje idejale. In bridki meč ob ledju mu vzameva ter ga nadomestiva s kuhinjskim pihalom.«

»In za god mu pošljeva čepico iz platna in copate.«

Tako obsojava tisti večer svojega Miloša ter mu narekujeva kazen »in contumaciam«, njega pa obesiva na vislice in »effigie« na najinih pipah.

In vender je zopet prišel k »Zlatemu ovnu«. Bled je bil nekoliko in dišal je po »parfumu«. Molčali smo nekaj časa vsi ter zato pili tem bolj urno. Črez dolgo smo potem zopet govorili o moštvu, dolžnostih in o idejalah.

Pogosto je zastajala govorica prijatelju Milošu, in ko smo napivali domovini in ljubezni domovinski, ki nikdar ne ogoljufa in nikdar ne zagreni, se mu je tresla desnica, ko je trkal z najinima čašama. —

Zopet je minilo nekaj tednov. Sama sva sedela z Davorinom pri »Zlatem ovnu«, in zopet sva obirala prijatelja Miloša.

Že plačujeva račun, ko pride Miloš. Bled in razburjen je bil. Ko izpije polno kupo vina na jeden dušek, pravi z nekoliko tresočim glasom:

»Jutri bodem apeloval na vajino prijateljstvo. Vidva morata izpričati pred svetom, kako brani vojak svojo čast.« Izgovorivši, poda meni svojo vizitko ter nama naznani, komu naj jo vročiva in zakaj.

»Tako! Prav je! Zve naj privilegovana kri, da ni boljša od naše,« pristavi resno Davorin in pokliče zopet vina.

Tri dni pozneje se je dvigal na vse zgodaj zrak po cesti, ki se je vila iz mesta proti uro oddaljenemu gozdu, in po njej sta se vozili dve kočiji.

V prvem vozu sva sedela jaz in Davorin poleg molčečega prijatelja Miloša in v drugem nekaj častnikov. Poleg gozda se ustavita kočiji, in skupno odidemo potem dalje v šumo, kamor so prodirali skozi stoletne hrastove vrhove prvi solnčni žarki.

Četrť ure pozneje je zakričala pisana šoga na hrastovi veji, splašena po dveh zaporednih strelah v zatišju, in sivi kragulj, ki se je vozil visoko po zraku nad gozdno tišino, je jadrno odplaval proti gorski strmini.

Kmalu potem sta se zopet vračala gosposka vozova proti mestu, in jeden izmed njiju je vozil nezavestnega in krvavega ubozeга častnika, nasprotnika Miloševega.

Vse mesto je govorilo o dvoboju Miloševem in o smrti njegovega nasprotnika, ponosnega plemenitaša, ki je častno padel za nežno žensko bitje, v katero se je bil zagledal tudi nekdanji sovražnik ženstva — Miloš.

Odslej sva zopet samovala z Davorinom pri »Zlatem ovnu«, in čutila sva, da se je razbila za vselej naša prijateljska trojica.

»Sic fata tulere«, je dejal Davorin in pristavil: »Več se ne vrne Miloš iz daljnje ogerske zemlje, kamor je moral zaradi — nežne ženske stvarce, in na ogerskih pustinjah se mu posuše zadnji idejali — o domovini in o dolžnostih resnega moža.

»Kdor ima tako grenke spomine o ženski zvestobi, kakor Miloš, je ozdravljen za vse življenje in oproščen zakonskega jarma,« odvrnem jaz in napijem na zdravje — prijatelju v daljnji tujini.

»Cerchez la femme! Zdaj si ti na vrsti, da se zaljubiš, da se ti skuja ljubica, da bojuješ dvoboj za njo — in da te potisnejo na hlad

v daljnjo Bukovino, se šali prijatelj Davorin in pristavi: »Nam modroslovcem se ne pripeti zlahka taka otroška epizoda.

Sokratova Ksantipa in Vergilijeva Kirka sta najboljše zdravilo po zakonski sreči hrepenecim srcem.

Še mnogo «modrih» sva razdrla tisti večer s prijateljem Davorinom ter završila svoj »jour fix« s Prešernovimi besedami: »Vsi pojte rakom zvižgat, ljubezni vi preroki!»

Službena opravila so me kmalu potem za nekaj mesecev odzvala iz vseučiliškega mesta.

»Na svidenje pri »Zlatem ovnu«, ko se vrneš«, mi je klical prijatelj Davorin, ko se je že pomikal železnični voz proti jugu.

»Mož-beseda ostani in sajiške podobe ne odgrinjavaj!« zabičujem prijatelju še iz daljine, ter kažem z desnico proti vzhodu, kjer se je hladil naju nemožati Miloš. —

Pomlad se je bila vzbudila, in po solčnih brdih so muževele vrbe, ko se vrnem zopet z juga.

Pri »Zlatem ovnu« najdem za omizjem, kjer smo modrovali še pred jednim letom trije zagrizeni idejalisti, tujo družino. Ko izprašujem rdečelično točajko po prijatelju Davorinu, se mi čudi, da mi ni znano, da je ženin gospod profesor, in da bode neki kmalu poroka,

»Et tu, mi Brute! Izdajica svojih svetih nekdanjih idejalov!« si mislim in zapustim molče prostor, kjer se je prelomila tako nečastno sveta moška beseda. Povrh prisežem samemu sebi, da ne povprašam več po nezvestem prijatelju, in da se mu umaknem, ako bi me srečal na ulici.

Toda ni se mi bilo treba umikati mu; izogibal se me je brez dvoma Davorin sam. Tudi v kolegije ni zahajal več, kakor se mi je pripovedovalo. Nekaj dni pozneje me opozori točaj v kavarni na pikantno novico v lokalnem listu. Radoveden seže m po obskurnem listu in čitam, da je izginil pred nekimi dnevi modroslovec iz mesta in z njim neka mlada — usmiljena sestra iz deželne bolnišnice. Dovolj sem imel te novice; kajti v opazki se je imenovalo tudi ime učenega »Parida«, ime mojega prijatelja Davorina. »Et tu, Brute!« sem vzkliknil še jeden pot in potlej vrgel zakotni list od sebe.

Samoten sem bival potem, ali vsaj takega sem se čutil v živahnem in veselem vseučiliškem mestu, in sam, čisto sam sem presedel za omizjem v stranski sobi pri »Zlatem ovnu«.

Izdajalstvo najzvestejših idejalov svojih prijateljev me je peklo, silno peklo spočetka; potem sem se pomiril in udal pesimizmu.

Za odškodovanje v tej grenki prevari sem pil vsaki večer jedno merico več in zabavljal sem vsemu ženstvu brez izjeme kar počrez in povprek.

»Kdor graja, kupi,« mi je oporekalo semtertja kako nežno žensko bitje, ki je po naključju v mojo družino zašlo, a prepričalo se je tudi, da sem prava gabrova grča, ki mrzi vse, kar se suče okoli ženske.

Toda tudi jaz sem kmalu bridko občutil, kako se je zarotil ves ženski rod proti meni.

Moje stanovanje se mi je videlo vedno bolj zanemarjeno. Gospodinjina hči, ki mi je voščila sicer na vse zgodaj dobro jutro pri zaprtih durih, je zaklepala lastne, kadar je čula, da se vračam domov; gospodinja mi ni prerahljevala več blazine, niti mi ponujala čaja pred spanjem. Celo cvetice, ki so stale prej navadno na moji mizi, so izginile polagoma iz moje sobe.

In tudi v krčmi sem opazal, da so moje porcije manjše od drugih in dostikrat neužitne, da je vino kislo, pivo prestano, ter da moram po dva pota klicati, predno mi postrežejo, in da sem vedno in povsod pravo peto kolo.

V tem nestrpnem položaju sklenem strašno maščevanje vsemu bitju, ki se zove ženska.

Neki modrec trdi, da ne moreš žaliti ženske huje, kot da jo puščaš vnemar.

Tega pravila sem se oklenil tudi jaz, in postal sem še bolj strasten sovražnik ženskih bitij. Kadar sem srečal po naključju in nenadoma tenko prepasano, rdečelično, čedno dekletce, sem se rajši ozrl po vrabcu na strehi, nego v nežno žensko oko. Maščeval sem se zaradi ženske postrežbe tudi nad »Zlatim ovnom« ter kosil in večerjal pozneje po gostilnicah, kjer so stregle moške roke.

Naposled sem si oskrbel, da se ognem vsemu ženstvu in njegovi pomoči — lastno ognjišče. Kuhal sem si sam na petrolejskem plamenu zajutrek in preprosto južino in večerjo.

Najbolj neprijetno je bilo v tej moji svobodi, da sem moral kupovati vender korenček za juho pri ženski na trgu, da se mi je nasmejala večkrat v mesnici mlada mesarjeva hči, ko sem zavijal v časopise kupljena jetrca in ledice, in da me je povpraševala več potov gospodinja, po katerih kuharskih navodilih si oskrbujem svoje pojedine.

Poleg vsega tega sem čutil, da sem precej neokreten v svojih kuharskih umetnostih, in ogledalo mi je izpričevalo, da sem na izgubi, odkar si gospodinjim sam.

Vtopil sem se v premišljevanje, kako bi se presukalo moje gospodinjstvo v bolj praktičen tir.

Sklenil sem že stalno, da vržem svoje ognjišče na cesto, in da razbijem vse piskrce in skodele, ter da¹ živim v bodoče po vegetarijanskih načelih: o grahovem kruhku, o čebuli, ovsu, koruzi in o posušeni hruškah. Kar pride k moji gospodinji na poset mlada in vesela plavalasa gospica.

Ta poset je bil vzrok, da se je zasukalo kmalu potem moje življenje v druge tečaje.

Zapazil sem namreč, da stika mlada sosedinja, s katero me je seznanila gospodinja prav posiljeno, kadar sem z doma, po mojih kuhinjskih pripravah, in da mi nastavlja semintja prav hudobno past, da bi osmešila mojo kuharsko umetnost. Ko pa najdem neki večer »recept« na moji mizi, kako se kuha v oblicah krompir, in kako se pozna, kdaj vre kropček, mi je bilo šegavosti dovolj. V sveti jezi pograbim vso svojo kuhinjsko pripravo ter jo znesem na podstrešje — in odslej sem zajutrkoval, kosil in večerjal zopet po gostilnicah z moško postrežbo.

Kmalu potem dobim neki dan dve pismi na jeden pot.

V prvem pismu mi piše prijatelj Miloš, da se je naveličal samskega filisterstva in življenja po gostilnicah, da je vrhu tega pozabil ponosno aristokratinjo v mojem mestu ter se zaročil praktično z bogato plebejko Ogerko, ter da bode kmalu poroka, na katero me že sedaj vabi in me bode še posebej povabil. Dovolj mi je bilo te opeptovane neznačajnosti svojega nekdanjega prijatelja, ki mi je tako hudobno skrunil moja sveta in zaprisežena načela o osobni svobodi; toda še bolj me razjari drugo, še predrznejše pisanje. V njem mi je poročal namreč prijatelj Davorin že drugi pot, kakor je trdil, da se je poročil s svojo »usmiljeno sestro« v tujem mestu, kjer je našel stalno službo. In dalje v pismu se je hvalil, kako lepo je zakonsko življenje — in pa — v proza vse proze! — kako izvrstno umeje pripravljati njegova ljuba ženka južino in večerjo.

O »sancta simplicitas!« vzkliknem jaz, raztrgam pismo ter hitim na prosto, da pozabim tako brezvestno izdajstvo nekdanjih Davorinovih načel.

Odslej me je preganjal pesimizem kakor Erinije.

Toda živ človek se vsega naveliča na svetu, in jaz sem se prenasitil čez dolgo tudi svojega pesimizma.

Zavidal sem polagoma, seveda skrivaj, svoja prijatelja ne ravno zaradi njiju ženic, pač pa zaradi mirnega življenja pri domačem ognjišču.

In v isti dobi sem jel pogostoma in zapored čitati njiju pisma, polna himen o zakonski tihi sreči in ljubeznivi domači postrežbi; in sedaj so se mi jela dozdevati verjetnejša.

Neko popoldne se oglasi pri meni moja gospodinja ter me povabi na domačo večerjo.

Branil sem se z vsemi meni znanimi umetnimi frazami in izgovori večerje v ženski družini, a naposled je zmagala ženska govorniška moč. — Obljubil sem, da sprejemem vabilo, če mi obljubi, da mi postreže le s preprostimi jedili — o katerih mi je pisal prijatelj Davorin, ki jih ni mogel prehvaliti. Naposled sem moral čitati zgovorni sosedi vsebino omenjenega pisma, pismo samo pa posoditi plavolasi kuharici, da bi mi skuhala po njegovem navodilu.

Še danes čutim in sem prepričan, da je bil tisti trenotek najbolj nejnunaški v mojem življenju — da sem prodal tedaj svojo nekdanjo obožavano osobno svobodo; a priznati moram, da mi je šla tista večerja v slast, kakor nobena druga niti preje, niti pozneje.

In kako naj bi bilo tudi drugače? Na mizi so se mi smejali pristni ajdovi žganci in za njimi skleda domačega ješprenjčka — s prasičjim rilčkom. Poleg tega pa, Bog mi odpusti tedanjo mojo slabost, je sedela meni nasproti plavolasa gospica, moja sosedinja, ter mi za-trjevala, da se je potrudila skuhati to pot prav po navodilu mojega prijatelja, o katerem sem ji bil že toliko potov pripovedoval.

Tako so se vrstile kratkočasne ure tisti večer pri domači večerji na tujem, in jaz sem se čutil črez dolgo zopet srečnega in zadovoljnega. Mrzel pot me je oblił sicer semtertja, ko sem se spomnil svojih zapriseženih načel in dolžnostij in pa nocojšnje — ženske družčine; toda ljubeznivost mojih sosedinj in buteljka vina sta mi pregnali tudi tega kragulja iz prsij. Isto noč sem pred spanjem še dolgo sanjal in modroval v postelji, da je vender morda siva vsa teorija osamljenih modrecev, da Sokratova Ksantipa morda ni bila tako hudomušna ženska, kakor jo opisuje zgodovina, in pa da ni nobenega pravila in načela brez izjem. — Ko mi je naposled že objemal spanec razvneto glavo, sklenem, da še jutri pregledam vse modrijane starega veka, ali ne bi našel kje ugodne sodbe o ženski — in če se mi to posreči, da napišem takoj plavolasi sosedinji skrivno in seveda ne zaljubljenega pisma, v katerem ji pohvalim še jedenkrat njeno izborno večerjo in pa srečnega človeka, ki bo užival slast njene kuhinjske modrosti.

»Vsi pojte rakom zvižgat — pesimiški proroki!« rečem. V istini sem pričel drugi dan prvo pismo, ženski namenjeno.

Mnogo let je minilo potem. Združili smo se zopet nekdanji prijatelji: Miloš, Davorin in jaz v tistem vseučiliškem mestu.

Bil je zopet krasen večer. Miloš, debelorejen poročen stotnik, je pripovedoval o svojih plavolasih sinih, pravih junakih; prijatelj Davorin je sanjal o novih najdenih Homerjevih sufiksih, in jaz, kaj sem pripovedoval? Tudi jaz — samo to, da nimam sicer ni sina, ni hčere, a spišem rojakom povest, da samo ženske nam glave vedre, in pa da samo one nam urijo roke.

Osvojitev Kaniže po Turkih leta 1600.

Spisal **Ivan Steklasa**.

(Konec.)

Grozen strah je prešinil vse slovenske dežele, ko se je zvedelo, da so Turki osvojili Kanižo. Še mesec dnij kasneje so se bali prebivalci Štajerske turškega napada od te strani. Strah se je povečal po govoricah, da se je namreč osvojitelj Kaniže, pravi poturica, doma nekje z Nemškega, zagrozil štajerskemu najvišjemu duhovniku, da ga poseti čim prej; onega sicer ne pozna, toda ga bode že našel na njegovem posestvu. Vender se pa to ni zgodilo, marveč se je nekaj časa kasneje mislilo celo na mir. Dogovori pa niso uspeli; saj Turki niso imeli pri tem druge namere, nego da naše zamamijo, in da se naši ne pripravijo za daljnjo odločno borbo.

Cesarju je bilo mnogo do tega, da se osvoji zopet Kaniža, mimo katere je zdaj sovražniku odprta pot na Nemško in Laško. Prepustil je nadvojvodi Ferdinandu vso skrb za to podjetje, za katero je iskal pomoči na vseh straneh. Španskemu kralju, svojemu svaku, sporoči žalostno vest o padcu najjačje krščanske trdnjave. Morala bi se zopet osvojiti, ali brez njegove pomoči se to ne bi moglo zgoditi. Vladar španski mu nato pošlje v pomoč 4000 mož na pol leta, a obenem poprosi tudi sam papeža, naj bi tudi on kaj žrtvoval v to svrhu; vsaj 7000 pešcev in 1000 konjиков naj pošlje v krščanski tabor. Papež Klement VIII. pošlje zares lepo vojsko pod vodstvom svojega sorodnika Aldobrandina. Vrhu tega žrtvuje pa še 300.000 kron, četudi se je že poprej v te svrhe potrošilo neizmerno mnogo iz papeževe blagajnice. Papež je opominjal tudi ostale škofe za doneske in v Italiji je razpisal desetino za turško vojno. Tudi Benečanom je sporočil, naj mu pošljejo nekoliko prispevkov neposredno v Rim, da ne zvedo Turki, v kakšno svrhu se ima ta denar potrošiti. Ali Benečani niso papežu spolnili te želje. Ko je kasneje papež od njih poslanca zahteval 50.000 cekinov,

mu le-ta odgovori, da imajo Benečani velikih stroškov za korist krščanstva kot predstraža proti Turkom. Kakor povsod, tako se je pokazala tudi v tem slučaju prav očitno grda sebičnost, pa tudi dvoličnost beneška. Cesar je obljubil sam 150.000 goldinarjev pomoči.

Zdaj so šele v Pragu uvideli, česar niso hoteli poprej vedeti: da bi se bila morala Kaniža vsekakor obraniti, in da je po njenem padcu za krščanske dežele nastopila večja nevarnost, nego da je pala katerakoli druga trdnjava na Ogerskem. Že mesec dnij po padcu Kaniže je napovedal nadvojvoda Matija državni vojni svet, kjer so se imele pretresati vse priprave za bodočo obrambo mej. Ta posvetovanja pa so bila res tudi neizogibna; kajti po padcu Kaniže je pretela nevarnost že tudi drugim bližnjim trdnjavam, kakor v Gjurgjevici, Koprivnici, Novem gradu na Dravi, ki se je že podiral, in v Varaždinu, ki je bil slabo oskrbljen. Potrebno je bilo tudi preskrbeti jačjo posadko važnim trdnjavam: Legradu, Križu, Ivaniču in celo Karlovcu. Mnogi so bili že te misli, da bode sovražnik bodočo spomlad prodril na Štajersko ter odtod udaril na Dunajsko Novo mesto, ali pa še celo na sam Dunaj. Po izgubi Kereštura, Veča in Vejčovara se je povečala nevarnost, Ferdinand je zatorej zahteval, da se povečajo posadke v vseh trdnjavah med Dravo, Muro in Rabo; nekaj trdnjavic in stolpov pa bi se moralo znova postaviti, kakor Raić naproti Kaniži. Vrh tega naj se po njegovi zapovedi zedinijo dedne dežele, da bodo v vsakem slučaju pripravne za obrambo. Najtežje je bilo rešiti vprašanje, kdo naj preskrbi stroške za to podjetje, ali nadvojvoda Ferdinand, ali cesar. Seveda so se stroški večjidel zvrnili na cesarja. Po predlogu nadvojvode Matije naj se Kaniža napade prihodnje leto, ali pa naj se udari na Budim, in če se le-ta osvoji, naj se zameni za Kanižo. Obenem naj se pokončajo od Sigeta do Kaniže vse vasi, ki so se predale Turkom. Meseca decembra je bil sklican na Dunaj vojni svet, da razpravlja o vseh teh rečeh. Tega posvetovanja se je udeležil vojvoda Mercoeur, zapovednik slavonske krajine Žiga Herberstein, baron Viljem Windischgrätz, vojni svetnik baron Stadl in mnogi drugi cesarski vojvode. Imelo se je rešiti glavno vprašanje, kako bi se mogli zbrati stroški za večjo vojsko, bodisi že za napad ali za obrambo. Bojna osnova nadvojvode Matije, da se prodre skozi avstrijsko Primorje ter stopi v zvezo z Albanijo proti Turkom, se ni mogla odobriti; kajti še tisto zimo se je bilo bati napada od turške strani, ker so bile zamrznile vse reke. Sovražnik se je moral pričakati tedaj na domačih tleh. Posebno važna je bila utrditev Medmurja, ki je bila last grofa Zrinjskega; le-ta je zahteval za obrambo 800 konj in 1000 hajdukov. Tudi Gradec se je moral utrditi. Stroške je imela prevzeti dežela; kajti od cesarja se v tem pogledu ni moglo nič zahtevati, saj je izdal že v te svrhe 700.000 gld. denarjev.

Vender pa zastopniki Štajerske s tem niso bili zadovoljni, ker niso imeli drugega naloga, nego da razpravljajo o obrambi Kaniže.

Vkljub hudim stiskam za denarna sredstva so se vender delale izdatne priprave za prihodnjo vojno. Že na početku leta 1601. dobi cesarski vojni svet zapoved, da zbira novo vojsko, živež, strelivo, orožje, ladje, mostove, šatore i. t. d. Tudi ogerskemu zboru se sporoči, da poskrbi za strogo nadzorstvo pri vseh prevozi in prelazih na reki Rabi, in da pojači obmejna mesta med Muro in Rabo z večjimi posadkami. Poleg avstrijskih dežel se poprosita za pomoč Nemška in Danska. Od novoizvoljenega izbornega kneza v Mainzu se je zahtevalo za vojsko celih 100.000 goldinarjev. Tudi mesta nemške hanse (= zaveza trgovskih mest), talijanski vojvode in talijanska mesta so storila svojo dolžnost; Genova n. pr. je dala 30.000 tolarjev podpore. Od Gornje Avstrije se je zahteval celo drugi prinos za Kanižo, in sicer celih 40.000 goldinarjev. A na Ogerskem so bila oteta vsa posestva onim velikašem, katerim se je nezvestoba očitala in tudi dokazala. Kako vesel pa je bil cesar vsake pomoči, je najboljši dokaz, da je zapovedal nagraditi z lepo vsoto glasnika, ki mu je prijavil papeževo pomoč za to vojno.

Kakor cesar, tako je iskal pomoči tudi nadvojvoda Ferdinand za svoje čete po Španjskem in po Italijanskem pri raznih vladarjih in še posebej pri papežu. Po posredovanju vojvode Maksimilijana bavarskega mu je poslal vojvoda lotariški svojega glasovitega graditelja trdnjav Italijana Orfeja Gallonija.

Počasi se zbere lepa krščanska vojska. Papež pošlje 10 000 mož pod vodstvom svojega sorodnika kneza Aldobrandinija; florentinski vojvoda Kosma odpravi svojega brata Ivana Medicejskega, prav izkušenega vojvodo z 2000 možmi; mantovski vojvoda Vincencij Gonzaga pa pripelje sam svoje čete. Španskim četam, katerih je bilo do 6000, je bil vodja Gaudencij Madrucci. Čete se zberejo zopet pri Turnišču v Medmurju, kjer jih čakajo že Hrvatje, zbrani od vseh krajev, celo iz primorskih od Reke do Trsta, pod banom Draškovičem in Jurjem Zrinjskim ter Slovenci iz slovenskih dežel pod Žigom Herbersteinom in Friderikom Trautmansdorffom. Tisoč strelcev je poslal cesar sam v pomoč, z Ogerskega pa je prispelo v tabor do 500 konjikov. Vojska Ferdinandova pa se je zbirala pri Radgoni ter se počasi pomikala proti Kaniži. Dne 1. kimovca se je prepeljala vsa vojska čez Muro pri Lentetu, a dne 10. kimovca je prispela pred Kanižo.

Ali Frančišek Aldobrandini, zapovednik papeževe vojske, je moral ostanke radi bolezni v Zagrebu, mesto njega pa je prevzel zapovedništvo Flaminio Delfini. Vsa vojska je štela 23.000 mož pešcev in 4500 konjikov. Preskrbljena je bila dobro z vsem, kar je potrebno za obleganje. Glavni

kvartirmojster je bil Karol Formentin, a zapovednik topničarski že poprej omenjeni Orfej Galloni.

Razen te vojske je pa bila zbrana pri Rabu še druga, tudi precej jaka krščanska vojska pod zapovedništvom vojvode Mercoeuera, a tretja pod vojvodo Basto v Erdelju. Mercoeuov oddelek je začel vojevanje leta 1601., 9. kimovca, z obsedanjem Stolnega Belega grada ter ga je osvojil po najjednejšnem dnevnem obsedanju. Padec te trdnjave je prisilil tudi Turke, da so se vzdignili iz svojega taborišča. Veliki vezir Hasan, naslednik Ibrahimov (le-ta je umrl 10. mal. srpana l. 1601.), prihiti z jako vojsko pod Stolni Beli grad 10. vinotoka. Pa tudi našim pride pomoč pod vodstvom samega nadvojvode Matije. Že 15. vinotoka napade naše Mohamed brez vednosti budimskega beglerbega. Naši ga popolnoma premagajo. Sam zapovednik turške vojske in mnogo drugih odličnih Turkov je ostalo na bojišču. Naši so izgubili najmanj 1000 mož. Mnogo je pomagal, da je naša vojska zmagala, kapucinec Lovrenc Brindiški, ki je s križem v roki hrabril naše v borbi, kakor nekdanj Ivan Kapistran pred Belim gradom. Veliki vezir se je vrnil nato k Paloti, kjer se je utaboril. Od tukaj je odrinil čez 10 dni proti Kaniži k naši vojski, ki je oblegala trdnjavo že od 10. kimovca.

Vojni svet na Dunaju odloči, da se vse tri poprej omenjene čete zedinijo ter najpoprej napadejo Budim in šele potem Kanižo. Ali Aldobrandini se izjavi proti temu, češ, da je on poslan le za osvojitev Kaniže v te kraje, in da je to jedini njegov smoter. Tudi nadvojvoda potegne z njim. Tako se je izjalovila zopet le vzpričo samovoljnosti in trmoglavosti zapovednikov najlepša osnova, ki bi se bila dala lahko izvesti s tako krasno vojsko. Vrh tega pa je bila kriva tudi popustljivost nadvojvode Ferdinanda, ker je dovolil iz obzirnosti do papeževe vojske, da mu je bil Aldobrandini v zapovedništvu enakopraven, a ne podložen.

Že 9. kimovca pridejo prednje čete krščanske pod vodstvom Ivana Medicija pred Kanižo, a drugi dan se utabori že vsa vojska pred trdnjavo. Glavni zapovedniki so bili precej nespretni v vseh pripravah pri tem obleganju. Nadvojvoda Ferdinand je bil seveda pri vsem tem najmanj kriv, ker ni bil še dovolj izkušen v vojaških rečeh; zato se je pokoraval naredbam ostalih zapovednikov. Ravno njegova četa, večjidel Slovenci, se je utaborila na najbolj nevarni iztočni strani; vkljub temu je Ferdinand vztrajal do konca na tem mestu. Njemu na desno, severno od trdnjave, se je postavil Gavdencij Madruzzi na holmih, ki so sicer nadkriljevali trdnjavo; toda ravno na tem kraju so jo branile najjačje zidine in 16 črevljev širok jarek. Tukaj so bili postavljeni najjačji topovi, a za generala topništva je bil imenovan Orfej Galloni, ki je imel vkup z Ivanom Medicejskim nadzirati bombardovanje trdnjave. Nadvojvodi na levo naproti zapadnim in

južnim utrdbam sta se zместila Vincencij Gonzaga in Frančišek Montano. Hrvatje z banom in Zrinjskim so se utaborili trdnjavi na zapadu, a Flaminij Delfino, naslednik Aldobrandiniju, ki je medtem umrl na potu v Varaždinu, se je postavil s papeževimi četami v neko dolino, precej daleč severno od trdnjave. Obleganje je vodil Galloni, ki pa je znal bolje govoriti, nego se pa izkazati pri poslu, ki mu je bil poverjen; zato je tudi ni bilo ostalim zapovednikom žal, ko ga je pobrala smrt že na početku obsedanja. Ustrelili so ga Turki s topom, ko je stal s svojimi Talijani na nasipu. Vse odredbe naših zapovednikov so bile tako nespretne, da s tako veliko vojsko niso mogli osvojiti ni jednega nasipa trdnjavskega. Zategadelj je sovražnik čisto lahko svoje topove postavil na srednji nasip ter ga tako zaprl; kajti cele tri tedne so naši potrebovali, predno so mogli le jeden sam neznamen nasip proti sovražnikovemu postaviti. Pri belem dnevi je lahko Turčin nabiral dračje in krmo za konje ter pri zidanju nasipa napredoval, ne da bi ga bil kdo motil. Seveda je bilo naši vojski težavno delati nasipe na močvirju, ker je bilo že konec jeseni ter prav slabo vreme. Pojavile so se pa vrhu tega še nevarne bolezni.

Toliko bolj se je odlikoval zapovednik trdnjave Hasan Terjaki (Hasan, ki zveči opium). Bil je popolnoma samostalen v svojih odredbah; zato je mu bila tudi posadka v vsakem pogledu zvesta in udana. Spočetka je imel samo 900 mož; a ko je izprevidel, da je preslab proti mnogobrojnim kristjanom, poprosi pomoči paši v Sigetu in Pečuhu; le-ta mu pošlje zopet kakih 900 mož, med njimi 100 onih Valonov, ki so bili izdali pred jednim letom trdnjavo Papo. Naši kmalu zvedo, da se približuje turška pomočna četa, ter pošljejo proti njej Herbersteina. Ali Talijani, ki so bili zavidni Herbersteinu, krenejo na drugo stran namesto proti sovražniku, tako da je mogla turška četa brez vsake zapreke v trdnjavo. Na ta način je imel zdaj paša v trdnjavi do 2000 mož posadke, vrhu tega pa še mnogo kmetov, ki so mu popravljali zidovje. Še več, nego ta četa, pa je odločevala zapovednikova pogumnost, spretnost in razumnost. Čvrsto je držal na uzdi vso posadko, in po njegovih zapovedih se je vršilo vse točno in gladko. On je bil jedini zapovednik, v krščanski vojski pa jih je bilo več, kar je prečilo jedinstveno delovanje.

Kristjani so celo poskusili, ne bi-li morda pridobili Hasana s prepovori, da jim preda trdnjavo. Mesto odgovora začne paša naše silno bti s topovi, katere je bil postavil na srednji nasip (po Valvasorju IV. 25 celih 9 baterij). Zdaj se lotijo tudi naši resneje posla ter začno streljati z 42 topovi najhuje na mestni stolp. Hitro namečejo naši nasip na onem mestu, kjer je stalo lani požgano mesto. Tukaj postavijo drugo baterijo in hitro zrušijo ne samo stolp, nego tudi bližnji zid okoli njega. Zdaj bi bili lahko

napadli trdnjavo, da jih ni zaustavljalo močvirje. Hitro se lotijo zasipanja. Ali kako počasi se je polnila globoka in široka jama s peskom, slamo, protjem, drvi in drugimi tvarinami; kajti Turki, videč, kaj nameravajo naši, so udarjali na-nje od vseh strani, samo da bi jih zaprečili v tem poslu.

Hasan je medtem še vedno dobival za svojo vojsko hrano iz okolice. Le-to so skušali naši zabraniti; kajti uvideli so, da bi bilo sicer obleganje brezuspešno. Zategadelj se spuste čete Jurja Zrinjskega in Žige Herbersteina iz tabora naproti Sigitu in Baboči, da zapro ves predel okoli trdnjave. Pri neki priliki ulove Hasanovega podzapovednika Kazanfera. Z njim sta dobila naša zapovednika tudi glavi paš, ki sta pala v bitki pri Stolnem Belem gradu, namreč Murada, beglerbega budimskega, in Mohameda kot znak zmage krščanske vojske nad sovražnikom. Zrinjski in Jernej Gerec pripeljeta Kazanfera do nasipa, kjer postavita obe glavi na visok drog, da ju je mogla videti turška posadka v Kaniži, ter sporočita zapovedniku, naj se preda; saj nima pričakovati od nikoder pomoči, kajti turška vojska pri Stolnem Belem gradu je potolčena, kar dokazujeta glavi ubitih paš. To pa posadke ne preplaši niti najmanj, marveč se Hasan zagrozi, da bode nemudoma streljal na naše, ako se hitro ne umaknejo. Kakor je pred 25 dnevi, ko je zvedel o padcu Stolnega Belega grada, z neprestanim streljanjem na krščanski tabor preziral veselje v naši vojski radi tega dogodka, tako pogumnega in podjetnega se je izkazal tudi zdaj, ko so mu naši pokazali vidni znamenji te zmage. Pred svojo posadko, katero je zbral hitro okoli sebe, je odločno trdil, da jih hočejo kristjani s tema glavama le prelestiti, kajti to sta glavi drugih mrtvecev, ne pa omenjenih paš. Obenem pa zagotovi svoji vojski, da Kaniže sovražniki ne morejo na noben način osvojiti, ker so jo začeli oblegati na rojstni dan proroka Mohameda. Razen tega pa je veliki vezir Ibrahim osvojil Kanižo šele potem, ko je obljubil, da bode upotrebil vse dohodke tega mesta za pobožne svrhe v Medini; a ker se dohodki pošiljajo tjakaj še sedaj vsako leto, potem prorok ne bode dopustil, da kristjani zavladajo v tej trdnjavi. Tudi krik Allah! Allah! koristi Turkom toliko, da do zdaj niso neprijateljski topovi nič poškodovali trdnjaviških nasipov. — Te besede so silno ohrabrile turško vojsko, in ker je znal lokavi Hasan večkrat naše tudi prevariti, ni bilo čudno, da se je čutil v svojem gnezdu popolnoma varnega. Videl je celo na potu proti Kaniži znamenja, ki so svedočila po njegovem tolmačenju, da morajo moslimi premagati džauze (kristjane). Ko se je bil namreč približal taboru velikega vezirja pri Kaniži, je opazil jato vran, ki so letele od sovražnikovega tabora proti Kaniži. Tukaj jih napade jata orlov ter jih pokonča popolnoma. Dva njegova najbolj zvrta pomagača sta bila Črni Onor in Črni Penče. Vsaki čas sta si kaj izmislila, da bi le kristjane vznemirila. Pošiljala sta ponarejena pisma v

krščanski tabor, po katerih sta kristjanom priobčevala, koliko vojske gre trdnjavi na pomoč, in kako dobro se počuti njih posadka. Zvijajača je sledila za zvijačo od te strani, našim le v zmešnjavo in škodo; Hasan pa se je s tem položajem okoriščeval.

V krščanski vojski so bili Talijani najmanje zanesljivi, in mnogo jih je celo pobegnilo iz tabora. Ali to pri obsedanju naši vojski ni toliko škodilo, kolikor nesposobnost glavnega zapovednika, ki ni poznal sveta okoli Kaniže, in zategadelj tudi ni mogel porazdeliti vojske tako, kakor je to zahtevala bojna umetnost. Ko ga naposled nadvojvoda prisili, da sporazumno z njim upravlja vojsko, je bilo obleganje že tako zavoženo, da ni bilo pričakovati nobenega uspeha in sicer tem manj, ker je bila vojska prav slabo oskrbljena ter je nastopila zgodnja huda zima. Po Khevenhüllerjevi trditvi je pomrlo že konec kimovca od zime in glada do 500 vojakov. Hrane je bilo tako malo v taboru, da je vojak tudi za denar ni mogel zadosti dobiti.

Medtem pa je naša vojska z obleganjem toliko napredovala vključ vsem težavam, da so od petih potov, ki so se imeli narediti čez močvirje, trije bili dogotovljeni; a ko so bili naposled postavljeni tudi še trije mostovi, po katerih so se imele prekoračiti jame, odloči bojni svet napad za 28. dan meseca vinotoka. Od treh stranij se je imelo udariti na trdnjavo. Ali ta napad ni uspel. Močvirje ni bilo dosti nasuto, voda je povsod prodirala med slamo in peskom, a mostovi so bili za tri sežnje prekratki ter niso segali do drugega kraja jame; tudi preslabi so bili za toliko vojsko. Herbersteinova četa se je pri napadu pogreznila v vodo, ko je hotela prodreti do trdnjavskega zidu. Tedaj jih napade sovražnik ter pobije, kar jih je bilo še v vodi. Herberstein sam se reši komaj iz te nevarnosti. S krvavimi glavami so se morali naši vrniti v svoj tabor, izgubivši 500 mrtvih. Ranjenih je bilo pri tej priliki več ko 500 mož. Ko je nato Ferdinand zahteval od sovražnika, da se preda, mu je le-ta pokazal golo sabljo. To je bil preprost odgovor; jasno jim je bilo, česa se jim je nadejati pri drugem napadu.

Nadvojvoda Ferdinand je vključ temu neuspehu še vedno delal priprave za obleganje, kajti mislil je, da mora trdnjavo vsekakor dobiti. Svoje lastne konje je upotrebil za vožnjo, iz šatorskih plaht pa je dal napraviti vreče za pesek. Fašin je bilo narejenih toliko, da bi se bila od njih lahko postavila kula, višja od same trdnjave. Tudi nadvojvodo Matijo poprosi pomoči ter pošlje zategadelj k njemu v tabor Jakoba Braunerja. Nadvojvoda mu odpravi na pomoč zares že dne 7. meseca listopada pod zapovednikom Russwormom 6000 pešcev in 2000 konjиков iz Rabe. Le ta vojska je prišla pred Kanižo šele dne 14. meseca listopada, ker so bila pota vzpričo

jesenskega deževja tako razmočena, da se je mogla komaj dalje pomikati, a šatore in ostalo prtljago je morala celo med potom že v Vesprimu in nekih drugih mestih pustiti. Radi velikih težav in gladu je pomrlo tudi precej vojakov med potjo.

Naša vojska pod Kanižo je nadaljevala priprave za obleganje. Najprej je bilo potrebno, da se popravijo prekratki mostovi ter se zaspo po možnosti tudi jame. Sovražnik je naše seveda zadrževal na vseh krajih. Vender pa Hasan ni verjel svoji jakosti ter je po svojem Črnem Penču prijavil velikemu vezirju, da potrebuje hitre pomoči. Že drugi dan se vzdigne turška četa vkljub nepovoljnemu vremenu proti Kaniži ter pride komaj do Sigeta. Ali dalje niso mogli, ker jih je zaustavil oddelek naše vojske. Sklenjeno je bilo, da se dne 13. meseca listopada ponovi napad na trdnjavo. Vender se pa to ni zvršilo, ker je ta dan začelo silno deževje z burjo in snegom. Dne 14. meseca listopada pride Russworm s svojo četo v tabor ter se postavi na ono stran, od koder je posadka še zmeraj mogla dobivati hrane. To je imel Russworm preprečiti.

Ali burja, sneg in zima so bili hujši sovražniki naši vojski, nego Turek sam. Že so se čule besede, naj se vojska povrne še o pravem času, drugače bode vsa pokončana. Zapovedniku Russwormu pa tako ravnanje ni bilo po volji, nego je zahteval od Ferdinanda, da se zbere vojni svet, in da le-ta odloči napad na trdnjavo. Vender pa je to posvetovanje bilo že prekasno; saj je sam Russworm uvidel, da bi se morale vse priprave za napad vnovič zvršiti, ko bi hoteli uspeti proti sovražniku. Pod dosedanjimi okolnostmi voditi vojsko proti sovražniku, ne bi bilo nič drugega, nego ljudi goniti v smrt. O kakem novem podjetju proti trdnjavi torej ni bilo več misliti. Že tisti dan zapade debel sneg, a ko se nato po noči nebo razjasni, nastopi tako huda zima, kakeršne niso ob tem času pomnili niti najstarejši ljudje. Že prvo noč je poginilo 1500 ljudij in 300 konj. Posebno je trpela Russwormova četa, ki ni imela nobenega šatora ter morala ostati celo noč na ledu in v zimi.

Zdaj se ni dalo nič več čakati, četudi sta mislila Ferdinand in Russworm, da bi se morda vender-le dala trdnjava osvojiti. Ker pa tudi drugi dan, dne 16. meseca listopada, ni bilo boljšega vremena, zapove Ferdinand, naj se vzdigne njegova vojska iz tabora. Ves kraj okoli Kaniže je bil pod vodo, ki je bila pokrita s tankim ledom, po katerem ni bilo mogoče voziti niti prtljage, niti topov. Konji so bili že večjidel poginili, a kolikor jih je še bilo, jih niso imeli s čim vpreči, ker so potrebovali vse vrvi in tudi jermenje za druge stvari. Ni preostalo tedaj nič drugega, nego topove razstreliti in pokončati, da jih ne bi mogel sovražnik rabiti. Vojska se je prav počasi pomikala iz tabora. Talijani so bili prvi, kajti oni so izmed vseh

najtežje pričakovali vrnitve. Zadnji oddelek sta vodila Herberstein in Russworm,¹⁾ a poprej sta zapalila še šatore. Bolne in ranjene, katere sta vzela s seboj, sta morala kasneje med potjo pustiti, ker sta se morala radi njih preveč obotavljati in sta bila v nevarnosti, da ju Turki zajemo. Dobro miljo od trdnjave sta se naposled ustavila in utaborila. Tako je ostal večji del tabora z orožjem vred v turških rokah.

Kdo je bil bolj radovoljen, nego-li Hasan, ko je videl, kako se umiče izpod trdnjave krščanska vojska. Omer aga se spusti s posadko za kristjani, Hasan pa se postavi na mestna vrata z mošnjo cekinov v roki ter navdušuje svojo vojsko z nagrado vsakemu, kdor prinese krščansko glavo. Ko sta Omer aga in Musseli beg osvojila krščanski šator ter pobila vse ranjene kristjane, ki so še tamkaj ostali, se odpravi tudi Hasan med svojo vojsko ter se odpoti z njo v Ferdinandov šator. Tukaj najde še prestol in 12 stolcev, prevlečenih z rdečim škrlatom ter mnogo krasnih preprog. Prestol razseka s svojim mečem po kratki molitvi ter sede na razvaline, a njegovi age in begi na stolce. Nato jim izpregovori nekoliko besed, kako krasen plod je obrodila njih vztrajnost. Tukaj ni dovolil pleniti, ker je ves šator nadvojvode Ferdinanda pridržal za velikega vezirja. Tudi ostali plen je bil velik: 42 velikih topov ter pet malih od dobre kovine; vsi ti topovi so bili prav lepo izrezani in okrašeni z različnimi grbi; 14.000 pušk ter obilo sekir in lopat, mnogo srebrnega posodja, 10.000 šatorov, mnogo trobelj, hobnov, zvonov in kočij, mnogo hrane in različnih priprav za obleganje. Ujeli so tudi 6000 kristjanov, katerim so vsem odsekali glave, njih trupla pa so pometali v bližnjo vodo. Našli so 18.000 krogelj, katere so kristjani izstrelili na levi stolp trdnjave, a 120.000 na desni, v šatoru pa jih je bilo še 58.000. Vseh krogelj vkup je bilo torej 196.000.

Veliki vezir se je medtem vzdignil od Sigeta proti Siklošu, ker ga je na to prisilila vojska. Tukaj se je zvedelo, kaj se je zgodilo pri Kaniži. Hrabrega branitelja trdnjave sprejme z največjimi častmi. Podeli mu tri konjske repe in tri lepo opremljene konje; Musseli begu pa izroči sandžak gistendilski, a Omer begu pečuški. Poročilo o veliki zmagi je napisal reis effendi (minister zunanjih stvari) Mehdi Elias. Topove so poslali najpoprej v Siget, od tukaj na Dravo, a s te reke po Dunavu do Belega grada. V Carigradu pa so potrdili vse odredbe velikega vezirja glede Kaniže; vrhu tega so mu poslali še pohvalno sultanovo pismo z zlato verižico, na kateri je bila privezana zlata pločica. Na tej pločici je bilo vrezano cesarsko pismo s poveljem, da nosi to verižico okolu vratu, pločico pa na prsih vsa-

¹⁾ Dane Gruber omenja v razpravi »Borba Hrvata sa Turci«, str. 186., med našimi zapovedniki v tej vojski tudi Jurja Lenkovića, kar pa ni resnično, kajti omenjeni vojvoda je umrl že 8. dne meseca ržen. cveta 1. 1661. v Ljubljani.

kočasni janičarski aga v Kaniži. S ključem, ki ga je pripel za zlato verižico osvojitelj Ibrahim, naj isti aga odpira in zapira trdnjavo. Takega odlikovanja ne pozna turška vojna zgodovina; to pa je ravno najboljši dokaz, koliko so Turki cenili to osvojeno trdnjavo.

Po dokončanih bojih je odšla turška vojska zopet v zimovišče pri Belem gradu, a naša vojska se je odpotila od Kaniže proti Čakovcu po raznih potih, ker so bile ceste polne mrličev; velik del pešcev je namreč popadal med potjo od gladu in zime. Trdi se, da je na ta način v treh dneh propalo do 2000 mož. Šele, ko so prišli do Unce, so počili na posestvih Jurja Zrinskega. Večji del njih je odrinil čez nekaj dnij proti Ptujju in Radgoni. Strogo jim je bilo zapovedano, naj ne delajo škode po zemljah cesarjevih. Zategadelj so se hitro razšli, ali raznesli so tudi na razne kraje kužne bolezni. Celo v Ljubljano so zatrosili bolezen, ki je tako hudo razsajala, da ni bilo v mestu hiše, kjer ne bi bili imeli to leto mrliča. (Liber Archivii G. J. Labacensis. Str. 57.).

Nadvojvoda Ferdinand je bil dolgo časa radi tega žalostnega konca svojega podjetja vedno potr in molčljiv, dokler ga ni pri neki pojedini Vuk Eggenberg potolažil z besedami: »Naj se Vaša presvetlost s tem tolaži, da Vaše vojske ni pregnal od Kaniže sovražnik, marveč slabo vreme.« To ga je nekoliko potolažilo. Toda ko so sledeče leto zopet turške čete zahajale tja do Radgone, je moral nadvojvoda misliti, kako bi se dalo namesto izgubljene Kaniže utrditi drugo mesto. To se pa ni posrečilo, ker je premalo pomoči prihajalo od sosedov in samega cesarja. Šele mir, sklenjen v Žitva Dorogu leta 1606., je osvobodil nekoliko slovenske dežele vednega strahu pred Turki.

„Ki“ v Prešernovih pesmih.

V prvi številki letošnjega »Zvona« smo brali veselo napoved, da Bambergova knjigarna - založnica pripravlja za velikonočne piruhe Slovincem ilustrovano izdajo Prešernovih pesmij, češ, da bode to izdaja, ki se bo lahko položila na vsako salonsko mizo, dostojna prvega našega pesnika. Zares vesela je bila ta novica, vendar se mi zdi umestno opomniti, da k dostojnosti nove izdaje našega Prešerna treba razen umetniško dovršenih ilustracij zlasti tudi kritično urejenega teksta. Tudi komentarja ali tolmača bi bilo želeti, kajti tudi neizobražen Slovenec utegne najti v Prešernu več ali manj temnih mest, ki mu ne bodo na prvi mah razumljiva. Da je res tako, dokazujejo različne navzkrižnosti v tekstu Prešernovih pesmij, izdanih leta 1847., in izdanih leta 1866. Nečem sicer dvomiti, da je pri napovedani

novi izdaji poskrbljeno tudi za dovršenost v tekstu; vendar naj navedem eksakten vzgled, kako bi utegnil še v novi izdaji postati tekst našega klasika pomanjkljiv, kakor je včasih nedostaten in nedosleden v izdaji Jurčič-Stritarjevi. Toda k stvari!

Slovenščina ima na relativnem zaimku *kū* (Mik. Et. Wtb. 151) osnovano veznico *kū* (ki = ko, kadar, ako, ker; gr. *ὅτι, ὡς, ὅτε, εἰ*; lat. cum). Izgovarja se ta veznica poluglasniško *kū*, pišemo pa jo sedaj *ko*, a Prešeren jo je pisal *ki*, jednako kakor relativni zaimek *ki* (qui, quae, quod), s katerim je seveda prvotno jednaka. — Primeri v tem oziru analogno razmerje med deklarativno in vzročno veznico *ὅτι*, pa med indirektno vprašalnim in splošno oziralnim zaimkom *ὅτι* v grščini, ali med veznico *daß* in oziralnikom *das* v nemščini. Različna pisava ima jedino le namen, označiti različno funkcijo istega prvotnega oziralnika. — Prešeren je torej pisal razen relativnega zaimka *ki* tudi veznicō *ki*, s katero je uvajal temporalne (*ὅτε, ὡς, cum*), kondicionalne (*εἰ, si*) in kavzalne stavke (*ὅτι, ὡς, cum*), n. pr.

Mársikdej, *ki* ti tvoj ljúbi zapóje (17. 13)

Se v slávi, *ki* zgrúdi

Ga smèrt, prerodí. — (26. 11)

Nevésto *ki* objámem (65. 15)

Ki te vodíla ni le stára véra (175. 15)

Zdaj in *ki* mi odpáde trúpla péza (189. 20)

Ko zárija, *ki* jásen dán obéta,

Zarumení podóba njéna bléda (177. 5)¹⁾

Tri zanimive vzglede o veznici *ki* imamo v Prešernovi »zdravljici« (Čbelica V. str. 27.).

Živé naj vsi naródi,

Ki hrepené dočákat' dan,

Ki koder sónce hódi,

Prepir iz svéta bo pregnán,

Ki roják

Prost bo vsák,

Ne vrág, le sósed bo meják!

V Jurčič-Stritarjevi izdaji so dotični verzi izpremenjeni tako-le:

Da, koder solnce hodi,

Prepir iz sveta bo pregnan;

Ko rojak

Prost bo vsak — in

Nazádnje še, prijatli,

Kozárce za-se vzdignimo,

Ki smo zato se zbrat'li,

Ki dobro v sercu mislimo;

Dokaj dní

Naj živí

Vsak, kar nas dobrih je ljudi! —

Nazádnje še, prijatli,

Kozarce záse vzdignimo,

Ki smo zato se zbrat'li,

Ki dobro v srci mislimo.

V pesmi »Janezu N. Hradeckitu« (!) — [Novice III. št. 27.] beremo:

Bežati moraš, óti al ne óti,

Si mislil si, *ki* si se dela lotil,

Z cesarsko pomočjó dat' strah mokróti.

¹⁾ Izdaja iz leta 1866. ima: »Ko zarja, *kader* jasen dan obeta«.

Na vseh tu navedenih mestih je v Jurčič-Stritarjevi izdaji Prešernov *ki* nadomeščen s sedaj navadnejšo obliko *ko* (oziroma z *da*, *kadar* in *ker*). Proti tej nadomestitvi nimamo glede razumljivosti ničesar ugovarjati, samo dosledno izvedena naj bi bila. Po teh izpremembah bi namreč človek sodil, da je hotel urednik Prešernovih poezij rabiti *ki* samo za pridevni relativum, za prislovni relativum pa da mu služi *ko*. — Toda najti je v Prešernovih poezijah i takih mest, na katerih je izdaja iz leta 1866. pridržala obliko *ki*, ker se sicer ta *ki* dá pač tolmačiti kot navaden zaimenski oziralnik, a vender ni neverjetno, da imamo i na teh mestih vzročne in pogojne stavke, a ne pridevni.

V epigramu »Nekim pevcam duhovnih pesem« se mi zdi *ki* vzročnega pomena (= ker):

Rés je duhóvna, in rés pésem ni váša duhóvna,
Dúh praznóte *ki* imá, bóžjega prazna duhá.

Ravno tako bi se dalo soditi o Črtomirovih besedah (189. 1):

Prav práviš, da ne smém jez úpat' sréče,
Ki védno je in bó sovrázna méni . . .

In takisto konci njegovega govora (189. 16):

Nespámetna bilá bi z máno zvéza,
Ki me pregánja védno sréče jáza.

V šesti gazeli (122. 7) je *ki* menda temporalna veznica (= ko):

In vojšák, *ki* ga trobénta vábi med kanónov gróm,
Káj plačilo bó vročine, rán in žéje, sám ne vé.

Primeri v tem smislu sledeči verz analognega razmerja:

In kupec po svéti hódí, ál pa kaj dobička bó,
Za blagó *kadër* gotóve dnárje štéje, sám ne vé.

Za temporalno veznico bi jaz smatral besedico *ki* v naslednjih besedah osemnajstega soneta:

V zidéh tak podertije zapušéne
Rastéje včasih róže *nevestlo*,
Ki jim kropiv kardélo réjo vzélo.

Jednako sodim o naslednjih besedah trinajstega soneta:

Obdájale so vtérjene jih skále,
Ko *nekđaj* Orfejovih strún glasóve,
Ki so jim ljúdstva Trácije siróve
Krog Héma, Ródope bilé se vdále.

Ne vem sicer, katerih vodil se misli držati obetana izdaja, ali hoče ponatisniti neizpremenjen Prešernov tekst, ali pa ga prikrojiti po sedaj veljavnih pravopisnih pravilih. V tem slučaju pač smemo pričakovati, da bo vladala v vseh izpremembah vsaj tolika doslednost, da, če se na nekaterih mestih zamenja *ki* s *ko* (oziroma s *kadar*, *ker* i. t. d.), se to zgodi tudi na onih mestih, kjer je v izdaji iz leta 1866. še ostal *ki*, kateri *ki* se pa ne dá tolmačiti kot navadni pridevni oziralnik, ampak kot veznica.

Če se tekst nič ne izpremeni, je seveda razlaganje čitateljeva stvar; če se pa izpremeni, tedaj je v tej izpremembi neka razlaga obsežena, in gledati je uredniku na to, da ta razlaga ni napačna. Vsekakor pa treba vsaj nekaj doslednosti. —

Na sledečih treh mestih mislim, da je *ki* mogoče smatrati jedino le za veznico, ne pa za atributivni oziralnik.

O znanem verzu iz Čopove elegije (96. 5.).

Niso suhé nam prijátlam očí, *ki* se spómnimo tēbe

povedal sem že svoje mnenje v Ljublj. Zv. XIII. 693., dokazujoč, da je jedino perfektivni glagol »spomnimo se« na tem mestu upravičen, in da zavisni stavek ni atributivno določilo besede »prijatlam«, nego da je temporalen stavek opetovalno-pogojnega pomena (= kadarkoli se spomnimo tebe).

V pesmi »prva ljubezen« je posebno zanimiva tretja kitica, ki slove:

Naměst iskat' zavětje v trúmi gósti,
Ki nji podobna stála je přéd máno,
 Ki je od njé na zádnji pétik v pósti
 Petrárkovo bíló sercé užgáno,
 Pogléda njén'ga vžíval sim sladkósti,
 Doklèr de je sercé dobilo ráno i. t. d.

Mislim, da jo je razlagati tako-le: Bilo je véliki teden leta 1833. Pesnik naš je obiskaval božje grobe po ljubljanskih cerkvah ter prišel na svojem obhodu tudi v Trnovsko cerkev. (Glej šesti sonet: »Je od vesel'ga čása tēklo léto«). In glej, ravno tja »peršlá lepôte rájske je devíca«. On pa ne da bi iskal zavetja pred Amorjevo puščico v gosti trumi, t. j. ne da bi se med občinstvom razgledal in razmislil, užival je sladkosti njenega pogleda, ko je Lavri podobna stala pred njim, ter je pil sladke njene poglede tako dolgo, da je srce dobilo rano, ki ga peče brez hladila noč in dan, in kateri ni dobiti leka nikjer. — Da bi se stavek: »*Ki nji* podobna stala je pred mano« oziral na prednji samostalniki »truma«, je vsekakor nemogoče (gosta truma Laver in Julij!!); da bi se pa nanašal na oni cele tri verze pozneje stoječi zaimek »njen'ga«, to se pač tudi nikomur ne more zdeti verjetno. Tudi ta *ki* je torej temporalna veznica, a ne relativni zaimek (= als sie — wie eine zweite Laura — vor mir stand).

V jednajstem sonetu »Iz krájev níso, ki v njih sónce síje« imamo zopet v tretji kitici časovno veznico:

Kjer poroséno od ljubézni číste
 Kalí, kar zláhtniga je, žéne zale,
 Ko, *ki* budí dih pomledánjski líste.

Parafrazujmo tako-le: Prešernove pesmi, Juliji v čast zložene, niso iz solnčnih krajev, kjer, porošeno od čiste ljubezni, vse, kar je zlahtnega, žene zale kalí, jednako kakor v solnčni spomladi vse bujno klije in poganja, ko

pomladanjski dih liste budí in popke preza. Ponatisk iz leta 1866. bi bil moral dosledno z drugimi izpremembami tudi na tem mestu *ki* izpremeniti v *ko* (ozir. kadar), kajti ta *ki* ni pridevni oziralnik, vsaj bi se kot tak niti ne imel kam ozirati! Urednik Prešernovega teksta je morda v tem slučaju z namenom pridržal obliko *ki*, ne, ker bi se ne bil dovolj vglobil v slovnično tolmačenje teh besed, ampak, ker se je hotel ogniti kakofonije: »Ko ko budi . . .« Toda tu nastane vprašanje, ali bi pa ne kazalo Prešernovega primerjalnega *ko* nadomestiti s sedaj navadnim *kot*? Ta *ko ki* (= kot ko, kot kadar) je popolnoma sličen Homerjevemu $\omega\zeta \delta\tau\epsilon$ (= wie wann), ki se tako pogosto nahaja pri uvajanji prisposodob.

S to kratko črtico seveda niso še določene meje med pridevnimi in prislovnimi relativnimi stavki. — Za to pot to zadostuj!

L. P.

LISTEK.

Novi grobovi. Slovenska domovina je izgubila zopet nekaj zvestih sinov.

Na Malem Strmcu pri Vrbi na Koroškem je, šele 42 let star, umrl gosp. *Josip Lendovšek*, c. kr. gimnazijski profesor v Beljaku, slovenski pisatelj, prezaslužen in navdušen rodoljub, zapustivši soprogo in štiri nepreskrbljene otročiče. To vigred, meseca malega travna, se ga je lotila bolezen v želodcu, kateri je sledila mrzlica, in iz katere se je izcimila naposled sušica. Bil je že nekoliko okreval, pa na nekem izletu se je zopet preveč pregrel, nato pa hitro ohladil, in sedaj se je bolezen povrnila ter se ni dala več pregnati. V nedeljo dne 22. kimovca smo ljubega nam pokojnika spremljali k zadnjemu počitku z Malega Strmca v Dvor. Pogreb je bil veličasten; udeležilo se ga je okoli 2000 oseb vseh stanov, 24 čč. gg. duhovnikov, mnogo posvetne gospode, največ pa kmetov. Družbo sv. Cirila in Metoda sta zastopala čč. gospoda *Tomo Zupan* in *Anton Žlogar*, družbo sv. Mohorja pa gospoda prof. *Ivan Hutter* in dr. *Jak. Sket*.

Pokojnik je bil rojen v Rogatcu na Štajerskem. Šolal se je v Celju, višje gimnazijske razrede pa je dovršil v Mariboru. Podpiral ga je njega brat Miha Lendovšek, sedaj župnik v Makolah, znani izdajatelj Slomšekovih spisov; največ pa si je z lastno močjo dalje pomagal. Vseučilišče je pohajal v Gradcu, kjer se je učil klasiške in slovanske filologije. Po dovršenih izpitih je bil suplent na I. državni gimnaziji, nato pa je dobil službo profesorsko v Beljaku.

Leta 1890. je izdal za Nemce v c. kr. šolski zalogi »Slovensko slovnico (slov. Elementarbuch) za srednje šole in učiteljišča« in spisal kratek navod, kako se naj po induktivni ali analitični metodi poučuje.

Drugi del te knjige: čitanka za Nemce, ki se uče slovenščine, je ostavil v rokopisu.

Zbral je povesti in pesni za mladino iz Jarnikovih spisov za Ciril-Methodovo družbo (kar pa še ni prišlo na svetlo). Sploh je bil na polju slovenskega jezikoslovja in leposlovja pridno delaven in je spisal več krajsih beletrističnih spisov, ki se pa po večini nahajajo še v ujevovi zapuščini v rokopisih, katere bode treba dati pregledati ter prrediti za tisk.

Posebno se je pa zanimal za razvitek našega jezika in skušal slovenski jezik očistiti in vsestranski uglediti. Kako temeljito se je bavil s slovnico slovensko, to nam kaže obširna ocena Janežičeve »slovenske slovnice« v šesti predelani izdaji (v Zvonu 1, 1889.). Znano pa je tudi, da je namerjal sam s pomočjo nekaterih slov. jezikoslovcev tako zvano »normalno« slovnico slovensko izdati.

Med vsemi slovenskimi pisatelji mu je bil najbolj pri srcu ljudski naš pisatelj in vzgojitelj *A. M. Slomšek*, in njega življenje in delovanje je prav lepo in vzgledno popisal v Sketovi slovstveni čitanki za 7. in 8. razred. Čuditi se moramo delavnosti pokojnika našega, kajti zraven težke svoje službe, katero je natančno in vestno v popolno zadovoljnost višjih učnih oblasti opravljal, ni samo našel še časa za svoje znanstvene študije, ampak tudi za plodonosno delovanje na političnem polju.

Hitro ko je bil prišel na Koroško in videl, kako je tu slovensko ljudstvo zapuščeno, zanemarjeno in zatrto, je pokazal svoje rodoljubno srce s tem, da je jel takoj delovati, ter je tudi v resnici mnogo storil za probujo in prosveto narodno. Mnogo se je trudil za družbo sv. Cirila in Metoda in za ljudsko šolo na Koroškem sploh. Vedno je deloval z nekakim posebnim navdušenjem, več, nego so mu pripuščale njegove životne moči. V družini je bil zelo prijazen, ljubezniv in postrežljiv, zato je bil obče priljubljen, in koroški Slovenci ga bodo ohranili vedno v najboljšem spominu. Počivaj v miru, blaga duša!

J. S.

Na Šmarni gori pa je dne 17. septembra t. l. umrl blag duhovnik in pisatelj slovenski, župnik Fran Štrukelj. Pokojnik je bil širšim krogom znan s pisateljskim imenom Jaroslav. »Slov. Narod« z dne 21. septembra je objavil o njem nekaj črtic, ki so vredne, da se otmo pozabljenosti; zato naj jih vsaj deloma ponatisnemo tudi mi. — Rajni Jaroslav je bil v prejšnjih časih stalen sodruknik našemu dnevniku, Marsikojo črtico in povest, bodisi izvorno, bodisi prevedeno je prinesel »Slov. Narod« iz njegovega peresa. Fran Štrukelj se je bil porodil 29. novembra 1841. l. v Št. Vidu nad Ljubljano. Po dovršenih gimnazijskih študijah je šel v bogoslovje, kjer ga je knezovladika Jernej Vidmar 30. julija 1865. l. posvetil v duhovnika. L. 1866. je kaplanoval v Čatežu, od 1869. do 1871. l. na Sostrem, 1874. l. pa je že bil »valetudinaris« na Šmarni gori, kamor so ga bili tedaj poslali radi bolezní. Tu je bival stalno do svoje smrti. Pravi samotar je zahajal kaj redko med ljudi. V Ljubljano je šel vsako leto komaj po jedenkrat. Največ svojega časa je prebil v svoji vlažni, zatohli sobici pri knjigah, kjer ga je v 54. letu dobe njegove »bela žena« položila na mrtvaški oder. Pokojni Jaroslav je jel pisati že kot bogoslovec. Z nekaterimi svojimi drugovi — med njimi je bil tudi že pokojni Lavoslav Gorénjec-Podgoričan veren pobratim mu, s katerim sta v bogoslovnici bivala zajedno v isti sobi ter se skupno učila slovanskih jezikov, in s katerim sta se i v poznejših letih čislala izredno — je osnoval leposloven list ter z Gorenjcem vred marljivo pisal vanj. Vešč je bil večinoma vsem slovanskim jezikom, iz katerih je marljivo prevajal razne povesti, novele, črtice, obraze, življenjepise i t. d. Plodove svojega uma je objavljaval v »Besednik«, »Zori«, v knjigah »Mohorjeve družbe« in »Matiče Slovenske«, v »Slovenskem Narodu«, »Slovincu« in zlasti v »Novicah«. Za slovensko knjigo je trošil čuda novcev ter bil ud mnogim narodnim društvom. Slovansko slovstvo je znal, kakor malokdo, in je kaj rad govoril o njem. Bil je tudi spréten in vešč zgodovinar. Želeti bi bilo, da pride njegova knjižnica v prave roke. — Rajnik je bil vrl duhovnik, kremenit značaj, Slovan z vso dušo. Mnogo dolžih let bolehav, se ni mnogo bavil s politiko. Dasi konservativec, je bil izredno koncilijanten in tolerant en mož, ki je bridko obžaloval naše neplodne politične boje. Časten mu spomin!

V Škofji Loki pa so dne 22. septembra t. l. ob ogromni udeležbi narodnih krogov zanesli k večnemu počitku znanega rodoljuba *Jakoba Hafnerja*, preminolega po dolgotrajni, mučni bolezni v prerani dobi 52 let. Spodobno se nam je zdelo, da mu tudi »Zvon« vsaj s temi malimi vrsticami postavi skromen spomenik. Kajti dasi pokojnik ni bil niti slovstvenik, niti aktiven politik, ampak samo, kakor je skromno velel mrtvaški list, »ud mnogih narodnih društev,« vendar lahko smelo rečemo, da je bil svoje dni — vzpričo svoje bistre razsodnosti, kremenitega značaja, prikupljive družabnosti in iskrene požrtvovalnosti — med prvaki narodnega društvenega življa v Ljubljani. Bodi mu lahka domača zemlja!

Knjižnica za mladino je z najnovejšim 8. snopičem jela objavljati Slomšekove spise, zbrane za mladino, ter pričela z njegovimi pesmimi. To je jako srečna misel; kajti s tem, da je posegla po Slomšku, si je storila »Zaveza slovenskih učiteljskih društev« bogato zakladnico, iz katere bo lahko nekaj časa zalagala uka in čitanja željno slovensko mladino. — Omenjeni (8.) snopič je namenjen, kakor veli naslovni list, srednji stopnji, in zbral in uredil je pesmi za-njo dr. Janko Bezjak. — Reči moramo, da smo z milim veseljem prebirali knjižico s pesmicami, katere so nam s svojimi preprostimi napevi vred še vse v neizbrisnem spominu izza rosniš šolskih let. — G. izdajatelju si pa usojamo izreči to željo, naj o priliki ali v predgovoru prihodnjega snopiča, ali pa kje drugje pove, po katerih načelih je uravnaval tekst. — Snopič obsega 77 strani, in cena vezanemu je navadna (20 kr.).

Zbrani spisi Pavline Pajkove. Drugi zvezek. V Celji, 1895. Tiskal, izdal in založil Dragotin Hribar v Celji. — Cena broširanemu zvezku 1 gl., elegantno vezanemu 1 gl. 50 kr., po pošti 10 kr. več — Obseg: Roka in srce. — Mačeha. — Očetov tovariš. — Pripovednik v sili.

Po naši sodbi so tudi tega zvezka povesti take, da utegnejo zanimati zlasti one naše, posebej še ženske kroge, ki so sicer kar prikovani na nemške »Romanbibliothek«, »Lesekabinet« i. t. d. Tudi oni čitatelji ali čitateljice, ki omedlevajo za Marlittovko, najdejo v njih nekoliko zadostila; kajti dozdeva se nam, da vsaj prva povest spominja na Marlittovkine znane motive.

Toda poudarjajoč posebno to prednost Pavline Pajkove povestij, da so po vsem svojem značaju in genu v pripravnem, izpodrivati uemško čitanje v nekih naših krogih, si ne moremo kaj, da ne bi obžalovanja izrekli radi prilično visoke cene posameznih zvezkov. Ne trdimo, da so pretirane z ozirom na lično obliko, ali preskope so z ozirom na naše razmere. To je tedaj isti pomislek, kateremu smo že dali duška pri oceni Levstikovih zbranih spisov. — Zopet si torej drznemo povzdigniti svarilni glas do naših založnikov, naj uvažijo, da z dragimi izdajami trgajo naše pisatelje iz narodovih rok, dočim bi s ceninimi izdajami ne le neizmerno več koristili narodni stvari, ampak po znanem ameriškem načelu (»množica izda«) menda tudi — sebi koristili.

Giontinijeva knjigarnica nam ja poslala že zopet dvoje »ljudskih knjižic« (kakor veli sama v pripislanem nam dopisu), kateri sta izšli v njeni založbi, namreč: *Krištofa Šmida* sto majhnih pripovedek za mladino. Poslovenil † *Ivan Tomšič*, učitelj na c. kr. vladnici v Ljubljani. Z nekaterimi podobami. Drugi popravljeni natisek. V Ljubljani 1895. V založbi in na prodajo pri Janezu Giontiniji, knjigarji. — Str. 120, mala 8°. Cena kart. izvodu 40 kr., po pošti 43. — Potem: *Robinzon*. Povest za slovensko mladino. Sestavljena po najboljših izdajah. V Ljubljani, 1895. Založil J. Giontini. — Tisk R. Miličeve tiskarne. — Str. 116, 8°. — Cena vez. izvodu 50 kr., po pošti 55 kr. V onem že omenjenem dopisu se razodeva, da je prevod Funtkov. Omenimo naj še,

kar ni povedano v naslovnem listu, da je nalik podobnim nemškim knjigam na prvi strani platnic kolorirana podoba; takisto so štiri druge kolorirane uvezane v knjigo.

Radi ustrežemo želji marljive knjigarne ter toplo priporočamo te najnovejši nje založenki in to s prepričanjem. Prvič je njiju jezik vohče pravilen in uglajen, tako da ju bode tudi v tem obziru mladina s pridom čitala. Prigovarjati bi pač imeli semtertja kaj, zlasti glede besedosledja in nepotrebnih naglaskov (nató, srcé, le-tá, takó stojita itd.); toda to bi bile malenkosti, ki nikakor ne bi manjšale celotne vrednosti. — Drugič pa je tudi vnanja oblika poleg vse preproščine dovolj čedna. Prav zategadelj skoro zavidamo današnjo slovensko mladino, ki mnogo lažje nasiča svojo knjigoželjnost, nego smo jo mi, ter si za svoje male krajcarje lahko nabavlja prilično lične in v pravilni slovenščini spisane knjižice, dočim smo mi prav od iste Giontinijeve knjigarne morali kupovati tiste Repoštevce, Lažnjive Kljukce, Hirlande in Genovefe na cunjastem popirju in v barbarški slovenščini. — Tudi ta izprememba se nam zdi jako značilna za naš vsestranski napredek.

O vzgojni vrednosti Robinzonovi in Šmidovih povestij (o le-teh je že Stritar pisal v svojem »Zvonu«) drugo pot kaj več! Vender tudi na to stran z lahko vestjo priporočamo omenjeni knjižici.

Odlomki iz narodnega gospodarstva. Spisal Anton Kupljen. V Ljubljani, 1895. — Samozaložba. — Tisek R. Miličeve tiskarne. — Cena 30 kr. Čisti dohodek je namenjen družbi sv. Cirila in Metodija. — Str. 63, vel. 8°. — Vsebina: Posveta, Zložil B. Fl. — Uvod. — I. Temeljni pojmi. — II. O gospodarstvu in njegovih vrstah. — III. Gizda in varčnost. — IV. O važnosti, delbi in združbi dela z ozirom na narodno (občno) gospodarstvo. — V. O narodno-gospodarskem pomenu osebne odvisnosti in prostosti. — VI. O potrošku imetja. — VII. Bogastvo in uboštvo. — VIII. Odurnost lenobe. — IX. Ovržba komunizma. — Sklep.

„Odlomki“ so poleg „Umnega čebelarstva“ in „Navoda o suovanji in poslovanji posojilnic“ že tretja knjiga z realistično vsebino, ki nam je došla v kratkem času. Obetajoč priobčiti v »Zvonu« stvarno oceno vseh teh publikacij, ko nam dojde iz strokovnjaških rok, si ne moremo kaj, da ne bi že tukaj namignili, kako važni in simptomatični se nam zde taki proizvodi praktičnih strok. Mi sodimo namreč, opirajoč se na zgodovinska fakta, da ne propade narod, kateri čuti v sebi silo in potrebo, si ustvarjati slovsvene pripomočke tudi v obrambo gmotnih interesov katerekoli vrste, si ustvarjati praktično literaturo. Saj to je tudi celo naravno! Praktično strokovno slovstvo je pristno izrazilo in zanesljivo merilo ekonomske jakosti kakega naroda; od le-te pa je kolikor toliko zavisna njega politična veljava.

Nekaj Prešernove ostaline. V petem zvezku Kranjske Čbelice (iz knjižnice prijatelja M. Ljubca v Gradcu) sem našel morda po roki Ivana Macuna, iz čigar knjižnice je ta zvezek, zapisanega pri Prešernovi »Zdravljici« nekaj, kar spada tudi med pesnikovo zapuščino. Bržkone je imel Macun rokopis te pesmi in je iz njega napisal v Kranjsko Čbelico vsa ona mesta, katera so mu, popravljena, gotovo manj ugajala, kakor v prvi obliki. — Nad tiskanim naslovom je pisano: Ova je pisana još v Bohoričici; in pod njim:

»Ob novini 1844«
(v. rukopis)

Druga pisava, deloma med vrsticami ali pod njimi, deloma na robu je (s svinčnikom) jako površna. Prešernova pesem slove torej v starejši obliki tako-le;¹⁾

¹⁾ Prim. Jurčiča in Stritarja izdajo str. 222. i sl.; pisane vrstice, od znanih različne, so z razprtimi črkami tiskane.

Ob novini 1844.

Spet terte so rodile,
 Prijatli, vince nam sladko,
 Ki nam oživlja žile
 Serce razjasni in okó,
 Ki vtopi
 Vse skerbí,
 Veselo upanje budí!

Komu prvo zdravico
 Napili bomo krog in krog?
 Slovincov porodnico
 Deželo našo živi Bog
 Brate vse,
 Kar nas je
 Sinov slovenske matere!

V sovražnike 'z oblakov
 Rodu naj naš'ga treši grom!
 Prost, ko je bil očakov,
 Naprej naj bo Slovincov dom;
 Naj zdrobé
 Njih roké
 Verige vse, ki jim težé.

Edinost, sreča, sprava
 K nam naj nazaj se vernejo,
 Otrok, kar ima Slava,
 Vsi naj si v roke sežejo,
 De oblast
 Spet in čast
 Ko ble ste, boste naša last.

Bog živi vas Slovenke,
 Prelepe, žlahtne rožice;
 Ni take je mladenke
 Ko naše je kervi deklé;
 Ko do zdej
 Za naprej
 Slovite drage vekomej.

Ljubezni sladke spone
 Naj vežejo vaš na naš rod
 V njim sklepajte zakone
 De nikdar več naprej od tod
 Hčer sinov
 Zarod nov
 Ne bo pajdaš sovražnikov.

Mladenči, zdaj se pije
 Zdravljica vaša, vi naš up;
 Ljubezni domačije
 Noben naj vam ne vsmerti strup;
 Ker po nas
 Bode vas
 Jo serčno brani' klical čas

Živé naj vsi naródi
 Ki dan dočakat' hrepené
 Ki, koder solnce hódi
 Ne bo pod njim súžne glavé
 Kupca ta
 Njim velja
 Naj bog jim dobro srečo da.

Visoko zdaj, prijatli,
 Kozarce zase vzdignimo
 Ki smo se [vsi] pobratli
 Saj eno misel mislimo;
 Bog naj te
 Bog naj me
 Naj nas živi tovarše vse!

Dr. Prešerin.

V 3. verzu zadnje kitice je tiskano: »Ki smo zató se zbrat'li,« in na koncu vrstice pisano le »pobratli«; besedico »vsi« sem torej jaz vrnil.

R. Krmavnar.

Pesnik Josip Pagliaruzzi-Krilan. — »Goriška tiskarna« A. Gabrščka nam je poslala to-le tiskano okrožnico: »Deset let je že preteklo, kar je legel v prijaznem Kobaridu na Goriškem k večnemu počitku nadepolni mlad pesnik — Krilan, ki je bil postal ljubljene slovenskega čitajočega občinstva. Njegove ljubke liriske pesmice, pa tudi romance in balade so kazale velik talent, ki je veliko obetal svojemu narodu. Ali: »Slovenec nima sreče, kar dá mu, hitro spet mu vzame čas!« — zgodilo se je tudi tu,

Za svojima bratoma šel je tudi on nepričakovano v grob. Vsa Slovenija je plakala na izgubi tega mladega svojega ljubljenca. — Glavni dedič g. Anton Klodič vitez Sabladolski je leta 1887. izdal prvi zvezek Krilanovih poezij, katere je pozdravil slovenski narod z oduševljenjem. Obljubljen je bil še drugi in tretji zvezek, ali nismo ju dočakali. Zlaj pa ju venderle dobimo »Goriška tiskarna« A. Gabršček je odkupila od glavnega dediča vse spise, katere izda v znani »Slovanski knjižnici«. Vsi spisi so proračunjeni nekako na pet snopičev, štiri pesmij in jeden proze; pesmi izidejo v dveh dvojnatih snopičih, proza pa v jednom, kateri priobči tudi životopis in sliko pokojnega pesnika, ljubljenca goriških Slovencev. Na tak način dobimo vsega Krilana za 75 kr., dočim je samo prvi zvezek stal 1 gld. Zdaj se lahko razširijo Krilanovi spisi v najrevnejšo kočjo — in to bo najlepša proslava desetletnice njegove smrti.

Opozarjamo, da takó ceno dobe te spise le naročniki »Slovanske knjižnice«, po knjigaruah pa bodo precej dražji. Zato svetujemo vsem imovitejšim rojakom, naj podpirajo to književno podjetje, ki je zelo ceno, namreč s poštnino le 15 kr. za vsak snopič, obsežen povprečno 6 pol. Doslej je izšlo že 41 snopičev. Izhaja v imenovani tiskarni 15. dan vsakega meseca.

Novi pesmi Gregorčičeve, objavljene v srbsko-hrvaškem listu. V 6. številki sarajevske »Nade« je objavljen nov proizvod našega dičnega pesnika Simona Gregorčiča, pesem »Cvetličarki« v slovenskem originalu in poleg njega hrvaški prevod iz peresa J. Milakovića. Čeprav je prevod spreten, bi bili vender videli rajši ali točeu prevod v prozi, ali pa samo manj umljive slovenske besede in oblike raztolmačene. Da je pesem dostojna našega pesnika, tega menda ni treba poudarjati.

V 17. številki »Nade« je zopet objavljen Gregorčičev original in Milakovičev prevod pesnice »Prisilna poroka«. Prevoditelj je prevlel »pust« z besedo »post«. Ali ljudje se ne ženijo v postu, nego v »pustu« ali »predpustu«, t. j. v dobi, predno se »pusti« meso, in v kateri se »puste« šale uganjajo.

Pisma o književnosti u Slovenaca. Napisao prof. Andra Gavrilović. U Beogradu. Štamparija Petra K. Tanaskovića do delijske česme. 1895. Cena dva dinara (= 1 gld. avr. vr.) — XXXVI. izdanje Čupičeve zadužbine. 180 str. vel. 8°.

Ljubljanski Zvon je že v 7. zvezku objavil, da je izšla ta knjiga. Sedaj smo knjigo dobili in jo lahko ocenimo, kakor smo obetali v 7. zvezku. Mimogrede bodi omenjeno, da ustanovnik »Čupičeve zadužbine« ni bil kapefan, nego kapefan.

V predgovoru omenja pisatelj vse spise slovenske, večinoma pripovedne, katere so različni prevodilci priobčili srbskemu občinstvu. Vsega ni mnogo, ali vender smelo trdimo, da je več iz slovenščine na srbsčino prevedeno, nego iz srbskega jezika na slovenski, posebno v novejši dobi. Vzrok temu treba pač iskati v tem, da čitajo mnogi izobraženi Slovenci srbske originale, poglavito pa v tem, da se v Sloveucih prevodi sploh prezirajo in to po krivici prezirajo. — Pisatelj vestno navaja vse važnejše vire za slovensko književno zgodovino ter jih je tudi dejanski porabil. Žal, da so ti viri pretežno suhoparne bijografske date; pravih literarnih študij, iz katerih bi mogel čitatelj spoznavati duha, smer in vrednost pisateljev, je ubogo malo. Rokopis je pregledal g. dr. Val. Oblak, in po njegovih napotkih je pisatelj popravil svoje delo.

Vso literarno zgodovino je pisatelj popisal v desetih pismih.

V prvem pismu se ozira pisatelj na narod in na staro politično ter književno zgodovino njegovo, na jezik, selišča, broj, vero, upravo, politično usodo. Vse je prikazano jezgrovito, kratko in pravilno.

V drugem delu prvega pisma govori o brizinskih spomenikih, o Trubarju, reformaciji, pobijanju reformacije, o književnosti protestantovski in katoliški, o jeziku in prapovpisu te dobe.

Prav umestno je zbral pisatelj vso starejšo književnost do pod konec osemnajstega veka v jedno poglavje. Saj vsa ta književnost ni imela nič narodne smeri in ni bila izraz narodove duše, nego proizvod sholastično-pedantne verske učenosti. Na kratko je v tem pismu povedano vse, kar je zares imenitno in značilno v tej dobi. Tudi slovenskega čitatelja, katerega ne zanimajo suhoparni popisi vnanjega lica knjig brez ocene njih notranje vrednosti — in zgolj taki se ponujajo slovenskemu občinstvu — bi zadovoljil kratki popis te dobe. Da omenja pisatelj tudi Valvazorja, tega inčače vrlo zaslužnega moža, ki pa spada v slovensko literarno zgodovino toliko, kolikor kak Dimitz ali Radics ali pa tudi Anastazij Grün, temu je kriva smešna trdovratnost slov. pisateljev, ki prištevajo Valvazorja slovenskim književnikom zato, ker se nahaja slučajno tudi nekaj slovenskih besed v njegovi knjigi, čeprav se on sam nikdar ni prišteval k pripadnikom slovenskega naroda. To je takisto smešno, kakor to, da Slovenci prištevajo svojim umetnikom mnoge moža, ki so se slučajno na slovenskih tleh rodili, ali tukaj delovali, a vedno tuje čutili, ali pa celo bili Slovencem sovražni. — Prav dobro je omenil pisatelj, da je neupravičena tudi ona pretirana hvala slovenskih piscev, katerim je pojav in delovanje Trubarjevo svetlejšje od same stare dobe svobodnih narodnih knezov. Omenili smo že, da delo reformatorjev in pobijalcev reformacije ni bilo narodno, nego da sta jim bila narodnost in narodni jezik samo orodje v druge svrhe.

Drugo pismo govori o vladavini francoski, o književnem svitanju za Valentina Vodnika in njegovih sodobnikov. Želeli bi, da bi bil omenil g. pisatelj med drugimi pokretali narodnega slovstva tudi blagoslovno delo barona Žige Zoisa, ki ni samo Vodnika vzpodbujal, nego tudi učenjaku Kopitarju na uoge pomagal.

V tretjem pismu se opisujejo Čbelica in Čbeličarji ter Prešeren. Pisatelj omenja, da oholost Rozamundina v znani baladi Prešernovi spominja na Schillerjevo »Rokavico«, ju pristavlja, da mnogi tudi inčače primerjajo Prešerna s Schillerjem, pa ga čisto tudi tako nazivljejo. Ni sumnje, da je Prešeren različne motive našel pri nemških in drugih pesnikih. A prispodabljanje s Schillerjem je samo smešna nespretnost onih šovénov, ki so tudi Koseskega primerjali z Goethejem, čeprav sta si ta dva toliko podobna, kakor noč in dan.

Delovanje Bleiweisovo in njegovih sodobnikov ter pokret 1848. leta je prav zanimivo opisan v četrtem pismu. Prav prijetno se dojema čitatelja, da pisatelj s trezno sodbo tedanjih književnikov sicer ne kuje v zvezde, toda obratno tudi pravično tehta vse prilike in okolnosti, ki govore v prilog pisateljem in omogočujejo pravično oceno njih delovanja.

Obscg petega pisma je »Anton Janežič« in »Glasnik« njegov, ki je zbral v svoje kolo novejše delavce. Posebej se ocenjajo Simon Jenko, Fran Levstik in Josip Stritar. Karakteristika teh pisateljev je jedrnata in točna. Kar piše g. pisatelj na str. 79, da se je ponovila želja za popolnim izmirjenjem med konservativno in napredno stranko, to je resnica, a da se je tej želji ugodilo, in da je ona danes zastava boljše bodočnosti, to žal ne odgovarja faktičnim odnošajem niti na književnem polju.

V šestem pismu se imenujejo današnji pesniki, in je načrtan posebej pesniški značaj Simona Gregorčiča in Antona Aškerca. Oba sta plastično naslikana, tako da dobi čitatelj jasno sliko njiju poezije.

Sedmo pismo razpravlja umetniško pripovedovanje in navaja posebno Fr. Erjavca in Jos. Jurčiča, osmo pismo pa prikazuje pripovedovalca Tavčarja in Krsnika. Deveto

pismo govori o izvornih in prevedenih dramatskih delih ter primerno zaključuje, da ima slovenska literatura, ako ne originalnih del, ki bi v celini zaslužila popolnega priznanja, vsaj nekaj takih, ki v pojedinostih kažejo zdrave kali.

V zaključnem desetem pismu prikazuje pisatelj na kratko slovenske težnje, ki se tičejo vseslovenske in južnoslovenske zajednice in zedinjene Slovenije, kolikor se te težnje javljajo v književnosti, potem o smislu in smeri slovenske književnosti, o literarnih društvih in o umetnosti slovenski.

Kakor smo že na več mestih omenili, je knjiga napisana simpatično, in vendar nepristransko in trezno; omenja se samo ono, kar je spomina vredno. Gradivo je dobro razdeljeno in razvrščeno, vzroki in posledice književnih prikaznij jasno razloženi, vsa knjiga zanimljivo pisana.

Na kraju je pridejanih nekaj pesnij, prevedenih na srbsčino, in sicer: 3 Prešernove, 1 Levstikova, 2 Stritarjevi, 2 Gregorčičevi, 2 Askerčevi, po jedna Josipa Cimpermana, Ivana Jenka, Pagliaruzzi-Krilana, Frana Gestrina in Antona Funtka. — Prevodi so spretni in se gladko čitajo; vendar se nam zde nekoliko preveč prosti.

Knjiga je lepo tiskana. Kar jo kazi, je veliko število tiskarskih pogrškov, katerih je velika množina spredaj popravljenih, a ostalo je še vendar mnogo nepopravljenih. Na strani 22. čitamo ‚Kapodistrski‘ namesto ‚Koparski‘, na strani 108. ‚poljari‘, kar naj bi pomenjalo ‚polharji‘, t. j. lovci polhov (puh = mysus glis), na strani 117. Sisak v ‚Slavouiji‘ nam, ‚Hrvatski‘.

Gospodu pisatelju pa izrekamo vso zaslužno zahvalo, da se je odločil prikazati srbskemu občinstvu književne prilike slovenske, in vso pohvalo za uspelo delo. Slovencem pa, ki so večji srbskemu jeziku in se žele poučiti v glavnih potezah o literarni zgodovini svojega naroda, priporočamo, da sežejo po tej knjigi.

R. P.

Delo. List za nauku, književnost i društveni život. Godina druga. Urednik dr. M. Gj. Milovanović, Beograd.

Teга izvrstno urejevanega lista izhaja vsaki mesec po jeden zvezek povprečno 170 str. velike osmerke. Razen pesnij, povestij prinaša tudi znanstvene članke iz najrazličnejših strok, n. pr. iz higijene, etnografije, geografije, prirodnih naukov itd. Potopisi se menjavajo s sestavki umetniške in kulturnozgodovinske vsebine. Posebno pa se odlikuje list z negovanjem državnih in socialnih ved, katere so pri nas povsem zanemarjene. Izmed znamenitejših razprav v letošnjem tečaju omenjamo: dra. Mih. Vujića ekonomsko-politično študijo ‚Križanićeva politika‘; urednikov spis ‚Srbi in Hrvati‘, ki bode izšel posebej tiskan v drugem izdanju s predgovorom, ki se ozira na Obzorovo oceno te študije; Ignjata Dimića študijo iz narodne tehnologije: Bosanski saptijan (Bosniakenleder) i. dr. List se odlikuje tudi po obširnih ocenah znamenitih knjig in po bogatem listku, ki se vestno ozira tudi na slovstva sosednih narodov bolgarskega, hrvaškega in slovenskega. Zadnji zvezek za mesec avgust ima to-le vsebino: Pesni: Milorada Mitrovića ‚Poljubac‘, Sokoljanina ‚Mesecu‘, Junijevo ‚Pesimisti‘. Povesti: S. Matavulja ‚Frontaševa ljubav‘, nadaljevanje Vukićevićeve ‚Priče o Simi Stupici i selu Vračima‘ ter K. Novičevićeve prevod Jules-Lemaitrove priče ‚Najstarija‘.

Urednik objavlja narodno ekonomsko študijo ‚Naši trgovinski ugovori‘ in predgovor drugemu izdanju razprave ‚Srbi i Hrvati‘. V. N. piše: ‚Karakterne crte bitaka staroga doba‘. Prof. Tih. Gjorgjević potopisno beležko ‚Blaževu‘. Dimić priobčuje konec že imenovane razprave o bosenskem safsjanu. S. S. Pavlović ‚Jedan priložak za biografiju pok. dr. Josipa Pančića. V društveni kroniki je govor I.) o kongresu nemagjarskih narodnosti u Ugarskoj, II.) o megjunarodni parlamentarni konferenciji za mir in III.) Jedan plemeniti zadatak za našu žensku inteligenciju; v tem članku pozivlje dr. Laza M. D. in

teligencijo žensko, da vpliva na kmetiške ženske, da v interesu svojega zdravja in zdravja svoje dece po porodu ostanejo primeren čas v postelji. Ženske na selu od stida takoj po porodu vstanejo, a to je vzrok, da narod kržljavi. — Jako zanimiv je pregled bolgarskih književnih listov, ki ga je sestavil Svet. V 'kritiki in bibliografiji' se ocenjuje mnoge knjige. V 'beležkah' je govora o društvi, književnosti, novinarstvu, različnostih. Slovencev se tičejo beležke o slov. angleški gramatiki Petra Jos. Jerama, in o 'Dom in Svetu'. — »Delo« je vsega priporočila vredno. *R. P.*

Vtiski z narodopisne razstave češkoslovsanske. V deželni jubilejni razstavi v Pragi l. 1891. je stala skromna »česká chalupa« (koča). Bila je v zavetju za drugimi večjimi in lepšimi poslopji; vendar ni bila zapuščena, poiskal jo je vsakdo, kogar zanima narodno življenje, in si je ogledal ondi izložene, z ozirom na narodne posebnosti češkega ljudstva izbrane predmete. Ta »chalupa« stoji tudi v sedanji narodopisni razstavi; to pot so jo porabili za gospodarski oddelek. Postala je nekako slavna: kakor košato drevo iz peške je vzrasla iz te koče letošnja velika narodopisna razstava češkoslovsanska. Povod je dal temu znamenitemu kulturnemu pojavu, s katerim se sedaj izkazuje pred svetom najnaprednejši narod avstro-ogerske domovine, češki pisatelj in ravnatelj velikega narodnega gledališča, za vedo in umetnost jednako vneti F. A. Šubert. Že julija meseca l. 1891., v najlepših dnevih jubilejne razstave, je pisal Šubert, sklicujoč se na zanimanje, katero je obudila »česká chalupa«, vsem imenitnejšim etnografom češkim in drugim osobam, katerim bi bila stvar pri srcu, ter je predlagal, da bi se takoj začele priprave najprej za veliko narodopisno razstavo, kateri bi bil namen podati svetu in narodu samemu obraz življenja in odnošajev češkega ljudstva na koncu 19. veka in njegovega delovanja in kulturnozgodovinskega razvoja; pokazati bi bilo, v čem se češki narod etnografski razlikuje od drugih vej slovanskega debla in od tujih narodov, skratka: predočiti posebnosti češko-slovsanskega plemena; dalje, da bi se osnoval narodopisni muzej in napolnil z najznamenitejšimi predmeti iz razstave; da bi se nabrala zaloga za vednostno obdelovanje v razstavi nakopičenega gradiva in posebej za izdanje obsežnega, dragocenega dela o tem predmetu, in naposled, da bi se ustanovilo narodopisno društvo češkoslovsansko.

Čehi se niso dolgo pomišljali: še tistega meseca julija l. 1891. se je sešel glavni zbor, ki je sprejel Šubertov predlog in sklenil, da se nemudoma začno priprave, in da se ogromno delo kolikor moči kmalu izvrši ter odpre velika češka narodopisna razstava. Koliko žilavosti, vztrajnosti in samosvesti ima češki narod, to se je pokazalo že v tem, da so sklenili odpreti razstavo že čez dve leti (1893. l.) po jubilejni. In za štiri leta je bila zares gotova. Glavni izvršujoči odbor je sestavil posamezne osrednje akcijske odbore v Pragi, in po vseh čeških pokrajinah in tudi na tujem, kjer prebivajo Čehi v večjem številu, so se ustanovili še posebej krajevni odbori, ki so prirejali krajevne, »regionalne« razstave. Takih manjših razstav je bilo okoli 200; na njih so se izbrali najznamenitejši ali najlepši predmeti za veliko praško razstavo, ki so jo odprli letos 15. maja.

Kako so Čehi rešili svojo nalogo, katero so navdušeno prevzeli na predlog Šubertov? — Dovolj naj se nam, da v naslednjih vrsticah nekoliko izpregovorimo o razdelitvi in osnovi letošnje praške razstave, in da povemo na kratko, kaj nam podaja, kaj je vidni uspeh štiriletnega resnega dela. Sicer bode to šuhoparno naštevanje, vendar se ga lotimo, da se bode tudi iz te skromne črtice spoznala pomenljivost in spretna uprizoritev najnovejšega kulturnega podjetja češkega naroda. Vira sta nam lastno pregledovanje in izvrstno urejeni »Hlavní katalog a průvodce. Druhé vydání.« Ta katalog

obsega tudi kratke študije in razprave o posameznih oddelkih in se priporoča kot zanimivo berilo vsakemu, ki se hoče poučiti o čeških odnošajih.

Ker je namen narodopisni razstavi československi v kratkem ta, da se pokaže: prvič, kaj in kakšni so današnji Čehi, drugič, kakšni so bili in kako so postali to, kar so danes, zato obsega razstava dva glavna dela: etnografski del v ožjem pomenu in kulturnozgodovinski. Vsaki glavni del ima po nekaj večjih skupin, in te se zopet cepijo v več oddelkov in pododdelkov.

Prvi glavni del ima tri večje skupine. Skupina A obsega zemljepisni, antropološki, statistički in jezikovni oddelek. Izmed zemljepisnih objektov vleče oči na-se velika plastična mapa dežel češke krone; položena je na tla v srednji dvorani narodopisne palače. Izdelal jo je neki učitelj. Nad njo je obešena velika oljnata slika: pogled na Prago. V zemljepisnem oddelku je med drugimi izložen tudi Šafařkov slovanski zemljevid. — Statistiški oddelek ne podaje sicer za oko nič mikavnega, vendar nam pove marsikaj znanja vrednega, n. pr. da so Čehi glede šolske omike z avstrijskimi Nemci na isti stopinji; pri obeh narodih se nahajajo enoliki odstotki anal-fabetov. Število vseh Čehov (s Slovaki vred), avstro-ogerskih in na tujem naseljenih, cenijo Čehi sami — popravljaje oficijalne podatke, katerim po pravici ne prisojajo zanesljivosti — na 8,117.008 duš. Z ozirom na število Čehov zunaj zemelj češke krone, posebno na Dolenjem Avstrijskem, pravi katalog: »Číselné zastoupení naše v těchto zemích bylo by ještě mnohem značnější, kdyby sčítání lidu bylo prováděno vůči nám méně stranicky.« Seveda: famozni chčevalni jezik! — Kdor še ni videl kaj jednacega, se pomudi tudi v antropološkem oddelku in si ogleda n. pr. zbirko patološko zanimivih lobanj in lobanj zločincev in samomorcev. V tem oddelku se vidijo dalje tudi podobe značilnih tipov. — V jezikoslovnem oddelku se kaže — kolikor se da za oko napraviti — oblika, razvoj in obseg starega in modernega jezika češkega in njegovih narečij. Za ta oddelek so si razen strokovnjakov pridobili velikih zaslug tudi češki učitelji, ki so zbirali dijalektološko gradivo.

Skupini B in C sta jedro cele razstave, narodopisna razstava československa v ožjem pomenu.

Skupina B je skoraj brez izjeme posvečena kmetiške mu ljudstvu in vasi. — V prvem oddelku se kaže, kakšne hiše si stavi češki kmet in kako prebiva, kaj dela in kako se živi. Na velikem prostoru, za etnografsko palačo na levi, stoji »vesnice československá«. Ta vas v celoti sicer ni kopija kake resnične češke vasi, toda njeni posamezni deli so po izvirnikih sestavljeni, ali pa so celo izvirne stavbe same, prenesene semkaj. Ogleovalcu se zdi, kakor da so se kmetiške družine iz vseh československih pokrajin, iz Češke, Moravske, Šleske in s Slovaškega, od juga in severa, zapada in vzhoda in iz sredine naselile na tem prostoru, in da si je vsaki gospodar postavil hišo po svojem vkusu in po domačih, dotičnemu kraju lastnih potrebah. Tukaj stoji bogati »Horácký«, tam »Hanácký grunt«; ne daleč od teh so postavljene siromašne »chalupe« z manj mastnih zemelj. »Čičmanské gazdovstvo« je zadržna hiša po svetu najbolj znanih, steklo prodajajočih Slovakov iz nekega kota trenčanske stolice. Vsi ti „gruuti“ in „chalupe“ imajo tudi prebivalce: ali figurine v dotičnih značilnih krojih, ali pa tudi ljudi iz dotičnega kraja. Spominjamo se mlade kmetice, ki je polagala dete v žibel, ko smo stopili v izbo.

(Dalje prihodnjič.)

